

Vereeninghe van sommige strijdich-schijnende sproken der H. Schrifturen

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, *Vereeninghe van sommige strijdich-schijnende sproken der H. Schrifturen*. Jacob Aertsz. Colom, Amsterdam 1630 (uitgave)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001vere02_01/colofon.php

© 2013 dbnl

Strijdich-schijnende Spraken in desen Boecke verhandelt.

j.Cap.

- ⁺*Ende Godt schiep den mensche tot sijnen beelde ende ghelijc kenisse.*
- ⁺*Wie is dy, O Godt, ghelijck?* +Genes.1.17.
- ij. +Psal.10.19.
- ⁺*Tot welcken daghe ghy daer af eet, suldy den dootd sterven.*
- ⁺*Ende alle den tijdt die Adam leefde is geworden 930. jaren, ende hy sterf.* +Genes.2.17.
- iiij. +Genes.5.5.
- ⁺*Ende Godt sach dat alle tgene hy gemaect hadde, seer goedt was.*
- ⁺*Ick ben de Heere ende daer en is geen ander, scheppende 'tlicht ende die duysternissen. makende vrede scheppende 'tquade, Ick de Heere doe alle sulcx.* +Genes.1.31
+Isa.45.6.7.
- iiij. +Genes.2.2.
- ⁺*Ende hy (Godt) ruste den sevenden dagh van alle sijne wercken die hy gemaect hadde.*
- ⁺*Mijn Vader werckt toe nu toe, ende ick wercke oock.*
- v. +Iohan.5.17
- ⁺*De Heere heeft ghesworen, ende ten sal hem niet berouwen.*
- ⁺*Ende hem beroude, dat hy den mensche op aerden ghemaect hadde.* +Psal.103.4
- vj. +Genes.6.6.
- ⁺*Also sal mijn verbondt aen u vleesch zijn een eeuwich verbondt. Het knechtgen welcx vleesch niet en is besneden, diens ziele sal uyt geroyt werden van mijnen volcke.* +Gen.17.13.14.
- Want hy heeft mijn verbondt crachteloos ghemaect.*
- ⁺*Siet ick Paulus segge u, ist dat ghy u laat besnijden, so sal u Christus niet nut zijn.* +Galat.5.2.
- vij. +Acto.13.22
- ⁺*Ick hebbe gevonden David de soon Iesse een man na mijn herte, die alle mijnen wille sal doen.*
- ⁺*David en dede niet den wille Godes als hy met Betzabea overspel dede, ende als hy aan haar man Vriam werde manslachtigh.* +2.Reg. 11.
- vij. +Rom.3.10.
- ⁺*Daar en is gheen Rechtvaardighe oock niet een.*
- ⁺*Vant bloedt af des Rechtvaardighen Abels.* +Mat.23.35.
- ix. +Pro.24.16.
- ⁺*Al ist dat de rechtvaardighe seven maal daaghs valt, soo rijst hy weder op: maar die God-loose valt int quade.*
- ⁺*De rechtvaardighe en sal nemmermeer beweeght werden.* +Pro.10.30.
- x. +Mat.26.41
- ⁺*De gheest is willich. maar 'tvleesch is kranck.*
- ⁺*Den krancken in den gheloove neemt op.* +Rom.14.1.
- xj. +Eccles.9.1.
- ⁺*De mensche en weet niet of hy liefhebbens dan hatens waardich is.*
- ⁺*Ick leve in den gheloove des Soons Godes die my lief heeft ghehadt en sich self voor my overgheven.* +Gal.2.20.

xij.

+ *Godt en versoeckt niemandt.*

+ *Godt versocht Abraham.*

xiiij.

+ *Christus verbiedt toornich te worden.*

+ *De Psalmist gebiedt toornich te worden.*

+ Iac.1.13.

+ Genes.22.2.

+ Matth 5,23

+ Psalm.4.5.

Ghespraken tusschen

Twijfelijck bedencken ende Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

j.

Ende Godt schiep den Mensche tot sijnen beelde ende ghelijckenisse. Gen 1.27. Wie is dy O Godt ghelijck? Psal. 70.19.

Twijfelijck bedencken.

NA dien de Psalmist vraghende: Wie is dy, o Godt gelijk, daer mede opentlijk verklaart dat niemant Gode ghelijck is: Soo wondert my by Moysen geschreven te zijn dat Adam ghemaackt is gheweest een Beelde ende ghelijckenisse Godes.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Niemant en is Gode ghelijck. Moyses en schrijft oock niet dat Adam gheschapen is een Beelde, of ghelijckenisse Godes, maer tot een Beelde, of ghelijckenisse Godes.

Twijfelijck bedencken.

Is daer sulcken onderscheydt inne gheleghen?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Het is. Daer op moet ghelet zijn, salmen dese twee spreucken wel vereenighen, ende oock op noch een sake.

Twijfelijck bedencken.

Welcke?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Waarinne het beeldeGodes ende ghelijckenisse, daer toe Adam was gheschapen, is gheleghen.

Twijfelijck bedencken.

Wie twijfelt daer aan. Waer inne soude het beelde Godes in Adam doch anders gheleghen zijn gheweest dan in ware Deughde, soo dat Adam deughdelijck was, onnosel ende oprecht?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Die twee laatste stucken ware warachtelijk in Adam voor sijnen valle, maer 'teerste, te weten die Deughde, niet.

Twijfelijcke bedencken.

+Wat nu? Was Adam niet deughdelijck gheschapen? Soo moet hy zondelijck gheschapen zijn gheweest.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Neen, dat volght niet. Deughde komt in de Mensche, door dickmaael Deughde hanteeren, ghelijck oock alle Consten. Daeromme wort de mensche soo weynigh Deughden als met consten gheboren: maer wel met moghelijckheyt om Deught te verkrijgen, ende mitsdien om deughdlijck te worde. Maer Onnoselheydt ende Oprechtigheydt was in Adam gheschapen.

Twijfelijck bedencken.

+Is Wijsheydt gheen Deughde?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

+Of Adam deughdelijck of met deughden was gheschapen.

+Of Adam wijs was.

Het is.

Twijfelijck bedencken.

Die was in Adam.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat gheloove ick niet.

Twijfelijck bedencken.

Die heylighe Schrift tuyghet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Waar?

Twijfelijck bedencken.

Daer sy seyt dat adam alle ghedierten elck haar namen gaf. Was dat geen Wijsheydt?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Het mach wel sulcke Wijsheydt zijn gheweest, als in den Ezel was die Balaam berispte, te weten dat Godt sulcx in Adam dede. Of (om te komen van den Ezel op een Mensche) als in Noe was, als hy die Wijsheydt hadde, dat hy verstont wat het voedts[e]l was van allen levendighen Dieren die inde Arcke⁺ gingen, t'welck hy versorghde. Dat is al te swacke bewijsinghe van Adams Wijsheydt of Deuchde.

⁺Of adem deughdlijck was gheschapen.

Ick kan al krachtigher bewijsinghe voort brenghen van dat Adam niet Deughdlijck en was gheschapen.

Twijfelijck bedencken.

Laat my die hooren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Werdt hy oock beschaamt die in den Heere⁺ hoopt?

Twijfelijck bedencken.

⁺Of Adam in Gode hoopte.

Neen inder eeuwigheydt niet seyt de Psalmiste.⁺

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

⁺Psal.30.1.

Adam is beschaamt vluchtigh van Gode⁺ gheweken.

Twijfelijck bedencken.

⁺Gene.3.7.8.

Hy is.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hy en heeft dan in den Heere niet ghehoopt⁺ ghehadt voor sijnen valle. Laat ons nu besien van sijn Gheloove. Segt doch. Twijfelt de mensche oock, in welck een warachtigh gheloove is, aan de beloften Godes?

⁺Of adam gheloovigh was.

Twijfelijck bedencken.

Geensins, maar hy weet volkomelijck (soo⁺ Abraham te recht wiste) dat Godt machtigh is om te doen t'ghene hy heeft beloofd.

⁺Rom.4.20.21.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Niet min is hy dan oock seecker dat Godt doen sal t'gene hy heeft ghedreyght.

Twijfelijcke bedencken.

Alsoo.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Was Adam den Doot niet ghedreyght van Gode, indien hy at vanden Boom des wetens?⁺

Twijfelijck bedencken.

⁺Gene.2.17.

Ia.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Het Serpent beloofde hem daar teghen, d at hy van de vrucht etende niet sterven, maer als Gode goet ende quaat weten soude.

Twijfelijck bedencken.

Recht.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Adam gheloofde den Serpente, dat is de loghen.

Twijfelijck bedencken.

Hy dede.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Gode, die de Waarheydt is, ende hem den Doot dreyghde, ende gheloofde hy niet.

Twijfelijck bedencken.

Neen. Want in een seecker sake en mochte hy niet gheloooven beyde die Waarheydt ghesamentlijck met de logen. Nu gheloofde Adam den loghenen daar inne, dat hy van den Boom

etende, niet [en] soude sterven: hoe mochte hy dan de Waarheydt, dat is Gode ghelooven daar inne, dat hy van den Boom etende, sterven soude?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghy spreekt recht. Soo blijkt nu oock klaarlijck, dat Adam voor sijn valle Gode niet en gheloofde, het gheloof niet en hadde, ende⁺ mitsdien niet gheloovigh en was. Laat ons nu sien van Adams Liefde tot Gode. Doet-men niet gaarne die willen des ghenen diemen lief heeft?

⁺Of Adam Godt lief hadde.

Twiff[e]lijck bedencken.

⁺Ia, Christus seydt: Ghy zijt mijne Urienden, ist dat ghy mijn bevelen d[oe]t.

Schrif[t]uyrlij[c]ke vereeniginghe.

⁺Toan.15.14.

⁺Dit is die Liefde Godes (seydt sanct Ian, haar aart beschrijvende) dat wy sijne Gheboden onderhouden. Soo volght nu dat hy die Liefde Godes niet en heeft die sijne Ghebo-den niet en onderhoudt.

⁺1.Ioan.5.3.

Twijfelijck bedencken.

Dat volght.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Onderhielt Adam Godts Ghebodt?

Twijfelijck bedencken.

Neen, maar overtrat datte.

Schrif[t]uyrlijcke vereeniginghe.

men moet dan bekennen, dat Adam voor sijnen valle niet en hadde die Liefde Godes.

Twijfelijck bedencken.

Men moet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Comende nu van de drye Godtlijcke Deughden, namentlijck Hope, Gheloove, ende Liefde, die ick bethoont hebbe in Adam voor sijnen valle niet te sijn gheweest, tot die zedelijcke Deughden, willen wy ondersoecken of Adam gheschapen was Wijs, Rechtvaardigh, Sterck ende Machtigh.

Twijfelijck bedencken.

T'is my aanghenaam.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

⁺Maar segt eerst, acht ghy niet dat ware Deughde sulcx bestaat in't rechte ghebruyck der selver, datmen gheen Deughde en mach misbruycken.

⁺Dat deughde niet en mach misbruyckt worden.

Twiff[e]lijck bedencken.

Te antwoorden eermen verstaat is sotheydt. Dat en verstae ick m[e]t recht wel.

Twijfelijck bedencken.

Ia een weynigh, Ick heb immers wat tijts besteedt om die const te leeren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wat Const ist?

Twijfelijck bedencken.

Uan wel tellen.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Die Const heeft een ontwijfelijcke verseeckertheydt van de ghetalen altijd onafscheydelijck tot haar gheselle. Doet sy niet?

Twijfelijck bedencken.

Hoe meyndy datte?

Schriftuyrlyjcke vereeniginghe.

Weet sy niet altijd seeckerlijck dat thien meer is dan een, ende hondert meer dan thien?

Twijfelijck bedencken.

Ghewisselijck, ghelijck het vuyr altijd so gewisselijck heet maackt t'ghene daar't aan of in komt, dat het gheen vuyr en is, dat sulcx niet en doet. Nu verstae ick u recht.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Segt my nu. Wat is Wijsheyt?

Twyfelyck bedencken

Ware kennisse der dinghen, dit te begheeren⁺ ende die te vlieden staan.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

⁺Wat Wijsheyt is.

Soo magh dan die Wijsheydt in niemanden wesen sonder sulcke kennisse.

Twijfelijck bedencken.

Soo weynigh als de Sonne erghens mach zijn sonder licht, immers soo weynigh (om by mijn eerste ghelijckenisse te blijven) als het Uuyr sonder hitten.

Schriftuyrlyjcke vereeniginghe

Mach die Kennisse der begheerlijcke ende vliedelijcke dinghen oock na der Waarheydt (van ware, niet van Schijn-deughde, spreken wy nu) wesen in eenigh Mensche sonder den selven begheerlijck tot het bekende goedt, ende vluchtigh van't bekende quaat te maken?

Twijfelijck bedencken.

Even soo weynigh als de Sonne sonder te verlichten, ende t'Uuyr sonder heet te maken t'ghene dat inder Sonne aanschouwen, ofte dat aan't Uuyr komet.

Schriftuyrlyjcke vereeniginghe.

Ghy antwoordt recht, want elck ding wercket na sijnre aa[r]t, ende dit was't dat ick seyde datmen gheen rechte Deughde en mach misbruycken.

Twijfelijck bedencken.

Dat verstondt ick doe niet. Nu verstae icx.

Schriftuyrlyjcke vereeniginghe.

Segt dan Reden van u verstandt in desen.

Twijfelijck bedencken.

Daer zijn goede, quade, ende middelbare⁺ dinghen. Wat in sich self goet is, en mach niemant misbruycken, maer het maackt altijd den ghenen daar't inne komt goet. Soodanigh goedt is Deughde. Wederomme, wat in sich selve quaat is, en mach niemant recht gebruycken, maar het maackt altijd den ghenen quaat daar't inne comt. Soodanigh quaat is zonde. Maar middelbare dinghen, als Schoonheydt, Rijckdom, Uernuft, Gesontheyt met andere meer dergelijcke dingen zijn in sich self goet noch quaat, ende maken daaromme den ghenen daar sy in of by zijn, van selfs goet noch quaat. Maar moghen so wel ghebruyckt als misbruyckt worden, wordende mitdsien den ghenen diese ghebruyckt goet, ende den ghenen diese misbruyckt, quaat.

⁺Onderscheyt tusschen goede, quade ende middelbare dingen.

Schriftuyrlyjcke vereeniginghe.

Ghy verstaat het te recht. Soo zijn wy't nu daar inne eens, dat gheen ware Deughde in den Mensche en mach wesen, sonder haar werck te wercken: soo dat Deughde als in't rechte ghebruyckt self bestaande, van niemanden misbruyckt en mach worden.

Twijfelijck bedencken.

Daar inne zijn wy't eens.

Schriftuyrlyjcke vereeniginghe.

Wy zijn't oock daar inne eens, dat Wijs-heydt is ware kennisse der dinghen die te begeeren, of die te vlieden staan.

Twijfelijck bedencken.

Wy zijn

Schrifturylijcke vereeniginghe.

Staat die Doot te begheeren?†

Twijfelijck bedencken.

Neen, maar te vlieden.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Is Adam in den Doot ghekomen?

†Of Adam wijs was.

Twijfelijck bedencken.

Ontwijfelijck.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Waar door dat? Ist niet om dat hy den Doot-niet soo't behoorde, en heeft ghevloten?

Twijfelijck bedencken.

Ia.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soude hyse niet soo 't behoorde, ghevloten hebben, in dien hyse te recht hadde ghekent?

Twijfelijck bedencken.

Hy soude.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Adam en kende dan den Doodt niet die te vlieden staat.

Twyfelyck bedencken.

Dat volght.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Hy kende oock de zonde niet, die van selfs quaat is, al daar sy inne komt quaat maackt, ende als een dootlijck venijn te vlieden staat.

Twijfelijck bedencken.

Gheensins.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.I

Soo en was dan Adam oock geensins wijs gheschapen, want anders soude die Kennisse van sulcke verderflijcke quaden hem die hebben doen vlieden ende mijden.

Twyfelyck bedencken.

T'schijnt soo.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ick houdt soo voor ghewis. Meyndy nu⁺ oock, dat Adam al meer voorsien was met de deughde van Rechtvaardigheydt dan metter Wijsheydt?

⁺Of Adam Rechtvaardigh was.

Twyfelycke bedencken.

Wat houdy daar af?

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Wat is Rechtvaardigheydt?

Twijfelijck bedencken.

Een Deughde of Daatvaardigheydt des ghemoedts of (soo eenighe seggen) een standt-vastighe wille, eenen yegelijcken dat hem toe-komt ghevende.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Recht. Wat quam Gode toe, als wesende Schepper ende Heer van Adam.

Twyfelyck bedencken.

Het ghebieden over Adam?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Also: Wat quam Adam to als een Schepsel ende Dienaar Godes wesende?

Twijfelijck bedencken.

Gode te ghehoorsamen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Gaf Adam Gode en sich selve t'sijne, als hy tegen het bevelen Godes van de Uruchte at?

Twijfelijck bedencken.

Neen gheensins, maar poogde Gode van t'gebieden over sich te berooven, ende sijn eyghen Heer ende Godt te worden.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dede Adam daar aan rechtvaardelijck?

Twijfelijck bedencken.

Neen. Maar onrechtvaardelijck.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Adam en hadde dan oock niet die deught van Rechtvaardigheyt?

Twijfelijck bedencken.

Neen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Laat ons nu oock ondersoecken of Adam⁺ begaeft was met de Sterckheydt. Segt dan wat is Sterckheydt?

⁺Of Adam sterck was.

Twijfelijck bedencken.

Een Deughde die noch door lief, noch door leedt, noch door wellust, noch door smerte yet wat doet teghen t'behooren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Heeft Adam niet; of ter liefden van sijn Wif, of ter liefde van de valsche lust, of Godtheyt, ghedaan teghen t'behooren?

Twijfelijck bedencken.

Hy heeft.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo en was hy dan oock niet sterck?

Twijfelijck bedencken,

Neen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hy en hadde dan oock gheen Sterckheydt?

Twijfelijck bedencken.

Dat bleeck daar wel aan, dat hy ten eersten sich liet verwinnen met soo kleynen bekoorincxken.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Willen wy ten laatsten oock eens speuren⁺ of Adam oock maetigh was, ende begaaft of gheschapen met Matigheydt?

⁺Of Adam Matigh was.

Twijfelijck bedencken.

T'is my lief.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wat is Matigheydt?

Twijfelijck bedencken.

Een bestierderfse vander Zielen krachten metten toom van Redene. Ende seker ick mercke wel, om dit kort te maken, dat die in Adam niet en was, als hy door sijn Wijfs aanlocken sijn begheerlijcke luste ghehoorsaamde, niet alleen boven ende teghen Reden, maar oock boven ja teghen Gode.

Twijfelijck bedencken.

Ghy mercket al te recht. Ende moet dan uyt het ghene voorseyt is, wettelijck besloten worden, dat Adam voor sijnen valle niet en hadde die deughden van Hope, Gheloove, ofte Liefde, oock niet die Wijsheyt, die Rechtvaardigheyt, Stercheyt nochte Matigheydt, ende mitsdien gheen Deughde met allen.

Twijfelijck bedencken.

My dunckt dat sulcx noodtlijck volgt uyt het ghene gheseyt is.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo volght mede nootlijck dat Adam voor sijnen valle niet en was deuchdlijck als gheen Deughde hebbende, ende besluyte daar uyte dan oock met goeden voeghe, dat Adam al hoe wel hy van den goeden Gode gheschapen was oprecht, onnosel ende goet, dat hy noch-tans niet en was gheschapen een Beelde nae de⁺ Deughde, als diese noch in sich niet en hadde.

Twijfelijck bedencken.

Dat meynde ick eerst niet, ende en machs nu niet wederspreken. Maar waar inne acht ghy te bestaan het Beelde of die Ghelijckenisse Godes, daar toe Adam was gheschapen?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat machmen licht mercken uyt het vaersken dat naast staat voor desen spreucke in gheschille schijnende.

Twijfelijck bedencken.

Welck is die?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Laat ons (seyt Godt) den Mensche maken⁺ ons tot een Beelde ende ghelijckenisse, op dat hy heerschappe over die Uisschen in de Zee, ende over die Uoghelen onder den Hemele, ende over het Uee, ende over die gantsche Aerde, ende alderleye kruypende (ghewormte) opter

⁺Waar inne het Beelde Godes bestaat, daar toe Adam was gheschapen.

⁺Gen. 1.26.

Aerden na sijnre aart. Dat seydt Moyses, ende daar sietmen eenderhande ghelijkenisse ofte beelde Godes in den Mensche, over alle dat leven heeft onder der Sonnen gebiedende, gelijk Godt alleen ghebiedt over alle sulcx, over allen sijnen Schepselen, ende daer onder oock over den Mensche.

Twijfelijck bedencken.

Dat en is nu niet eyghentlijck in alles ghelijck. Mach dat oock een ghelijkenisse ofte Beelde Godes zijn?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wart eyghentlijck in alles Gode ghelijck, soo en mocht het gheen Beelde zijn van Gode, maar Godt selve. Wat menschelijcke liefde of getrouheyt mach inder Waarheyte ende eygentlijck gheleken worden by de Goddelijcke?

Twijfelijck bedencken.

Gheene.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Des niet te min gelievet Godt met ons Menschen menschelijcker wijze sprekende, sijne Liefde ende ghetrouheydt, die eeuwich ende onveranderlijck is, te ghelijcken by een tijdtlijcke ende onseeckere ghetrouheydt van een Moeder of Uader tot heuren kinderen. Daarom is nochtans niemant soo onwijs die derhalven der Moederen liefde ofte Uaderen ghetrouheyte tot heuren kinderen soude willen segghen die Goddelijcke Liefde ende ghetrouheyte ghelijck te wesen. Alsmen dan alsoo verstaat het Beelde Godes in Adam gheleghen te zijn in soodanighe Heerschappij over alle ghedierten onder der Sonnen, en vindtmen hier inne niet altoos dat strijdigh is teghen die woorden des Psalmisten, die daar opentlijcke handelende van de Almoghentheyte, van de Rechtvaardigheyte, ende van de wonderlijcke daden Godes, ten laatsten seydt: Wie is dy O Godt ghelijck? Dit is: Wie is so Mogende, so Rechtvaardigh, ende soo groot in sijne daden als ghy zijt? Deser ghelijcke meyninghe⁺ leestmen oock by Job: Mach oock de Mensche by ghelijkenisse van Gode gherechtvaardigh worden? Hy wil [†]Job.25.4. segghen neen. Na dien nu in Adams sake alhier van soodanighe ghelijckheyte niet een eenigh woort en wert gheroert: wie merckt niet dat na dese meyninghe van den Beelde Godes in Adam niet strijdighs met allen en is in deese voorghemelde twee sproken?

Twijfelijck bedencken.

⁺Dat schijnt alles wel soo. Maar van t'ander stuck en verstont ick u meyninghe niet wel, te weten dat ghy schijnt te willn maken onderscheydt tusschen gheschapien te zijn tot een Beelde Godes, of een Beelde Godts.

⁺Of Adam een Beelde Godes, dan tot een beelde Godes was gheschapien.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat meynde ick ende meynt noch aldus.

Twijfelijck bedencken.

Neemt dat een rijc Man jonghe slaven koopt (Scheppen en kan niemant dan God alleen) daar van hy eenighen koopt om een Medicum, d'ander om een Schilder, ende de derde om een Bouman af te maecken, na hem, al eer hy koopt, dunckt dat elck van de selven bequaam toe sal wesen, ende dat hyse bestelt den eenen by een medicum, d'ander by eenen Schilder, ende de derde by eenen Bouman om te leeren de Const van Medicijnen, van Schilderen, ende van Landtwerck: salmen niet met waarheyte moghen segghen dat hy ghekocht heeft (want het Scheppen alleen Godes

werck is) den eenen tot een Medicum, den ander tot een Schilder, ende den derden tot een Slave?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Men sal: nochtans en is gheen van desen een Medicus, een Schilder of een Slave.

Twijfelijck bedencken.

Neen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Maar elck van desen soude moghen worden t'ghene hy toe ghekocht is, indien hy naarstelijck lette op sijns Meesters onderwijsinghe, ende t'selve in oeffeninghe brachte.

Twijfelijck bedencken.

Hy soude.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Alsoo mede was Adam van Gode gheschapen tot een Beelde Gode, omme over alle d[a]t onder die Sonne is, te heerschappen ghelijck Godt heersapt over Adam selve, alle Enghelen ende alles, niet uytghenomen. Of (alsment immers op de Deughtlijckheydt wil trecken) soo dat hy Wijs, Rechtvaardigh, Sterck ende Matigh mochte worden, indien hy Godt den waren ende eenighen Leermeester alder Deughden is sijn onderwijs begheerlijck ghehoort, aandachtelijck daar op ghelet, ende dadelijck die Leere na ghevolght hadde. Siet, alsoo was Adam gheschapen oprecht, onnosel ende redelijck, met moghelijckheydt, om een Beelde Godes (t'welck hy niet en was)⁺ te worden in Iesu Christo. Het Woordt des Uaders, die self alleen het ware Beelde ^{+Colos.1.15.} des onzichtbaren Godes sulcx is, dat die hem siet, die siet oock den Uader, dat en is gheen⁺ Mensch op Aerden noch Engel in den Hemele. Tot gelijkwordinge van welc eenich ende ware beeldt Godes gepredestineert zijn, die Godt⁺ heeft voorsien ^{+Ioan.14.9.} ghehad. Segt my nu, Acht ghy dat Adam ende Christus een selve persoon is? ^{+Rom.8.29.}

Twijfelijck bedencken

Dat zy verde.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo moetmen dan segghen dat Adam was ghemaackt, niet een beelde Godes, t'welck die heylighe Schrift oock nerghens en seydt: maar tot een beelde Godes, soo die H. Schrift hier meermalen verhaalt ende uytdruckelijck seydt, ende dit in Christo Iesu, het ware ende eenighe beelde Godes.

Twijfelijck bedencken.

Dat luydt soo vreemt niet, want Christus self wijst ons den middel aan tot het worden van sulcken beelde Godes.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Waar ende welck?

Twijfelijck bedencken.

^{+By Mattheum, daar hy ons beveelt dat wij onse vyanden lief sullen hebben.}

Schriftuyrlijcke vereeniginghe. ^{+Mat.5.46.49.}

Dat hebby niet qualijck. Want dat Godt ons noch sijne vyanden wesende, soo lief heeft⁺ ghehad, dat hy doe wy noch vyanden waren, sijnen Sone ghegheven heeft in den Doot, getuyght de Apostel Paulus. Wort hy dan oock niet inder Waarheyt (dat ^{+Roma.5.7.10.} is in Christo Iesu, die hem self voor ons als wy noch sijne vyanden waren, in den Doot heeft ghegheven) een beelde Godes, die sijnen vyandt uyter Herten so lief heeft, dat hy oock bereydt is sijn eyghen leven te verliesen, op dat hy sijnen vyandt Gode soude moghen winnen?

Twijfelijck bedencken.

Men moet bekennen Ia.

Schriftuyrljce vereeniginghe.

Die dit worden tot een beelde Godes, dan immers op dier wijsen niet en wil verstaan, maar houden dat Adam gemaackt was, niet

tot, maar self een beelde Godes, die laat ick een ander meyninge dan desen, of dan die voorgaand[e] van't heerschappen over alle Ghedierten, voort brenghen die Schriftmetigh is. Uermach hy dat niet, ende houdt hy sich aan 'tghebieden over alle Ghedierten, daar af wy eerst hebben ghesproken soo moeten sulcke dan noch bekennen dat het beelde Godes niet en is uytghebluscht uyt de Menschelijcke natuyre. Want (na het segghen van den Gheest der⁺ Waarheydt door den Apostel Jacobus) door die selve Menschelijcke natuyre nu noch alle natuyre der Ghedierten, des Ghevoghelts, [†]Iacob.3.7. der Serpente, ende d'ander betemt werden ende betemt zijn. Ende is aan allen zijden, hoe-men dit wil nemen, in die twee voorghemelden sproken niet altoos dat strijdigh ofte on-eens is.

Twijfelijck bedencken.

Dat houde ick met u oock also.

ij.

***Tot welcken Daghe ghy daar af eet, suldy den Doodt sterven. Gene.2.17.
Ende alle de tijdt die Adam leefde, is gheworden 930. Iaren, ende hy sterf.
Gen.5.5.***

Twijfelijck bedencken.

STerf Adam eerst als hy Neghen hondert ende dertigh Iaren oudt Was: Hoe mach waar zijn dat hy sterf ten selven Daghe als hy at van de verboden Uruchte?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Daer zijnder die segghen datmen hier verstaan moet, dat Adam en Daghe sijner Over-tredinghen sterflijk wert, ende van doe voorts aan began te sterven.

Twijfelijck bedencken.

Die uytlegginghe en vernoeght my niet: als wesende verde ghehaalt, harde ghedraeyt, ende teghen die klare woorden Godes, niet alleen houdende dat Adam soude sterven, maar dat hy ten selven Daghe sterven soude. Dats niet beginnen te sterven. Alsmet soo mochte⁺ gloseren, soo hadde Ionas sich selve so seer niet behoeven te quellen, ende te vertoornen in sijne beschaamtheydt, dat Ninive niet [†]Ionas.4.1. en verghing binnen die veertigh Daghén, maar hadde mede moghen segghen, dat die Stede binnen die veertigh Daghén verganckelijcke was gheworden ende oock vergaan soude, oft schoon noch eerst gheschiede binnen Neghen hondert Iaren Uernoeght u daar mede?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

⁺Dat en segghe ick niet, maar verhaale wat andere daar op segghen. Nu vraghe ick u wat ghy ghevoelt van Adam; te weten of hy on-sterflijk, dan of hy sterflijk [†]Of Adam sterflijk dan onsterflijk was gheschapen. van Gode was gheschapen?

Twijfelijck bedencken.

Dat Adam onsterflijk gheschapen soude zijn gheweest, en heb ick nerghens gheleesen in⁺ de Bybele. Want waar dat, soo hadde hy nemmermeer moghen sterven,.Oock en hadde hy door't Eten van den Boom des Levens niet onsterflijk [†]Rom.3.22. moghen worden. Wie mach worden t'ghene hy nu al is? Wederom schijnt hy onsterflijk te zijn gheweest, na dien anders de straf ende dreyghement vander Doot vergeefs gheweest soude zijn. Wie mach eenen nu al ten Doot veroordelen, dreyghen

of verschricken met de straffe des Doots, van dit of dat te laten, die hy doch van selfs al is onderworpen? Alds ben ick des aangaande in twijfele.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soude men die onsterflijckheydt Adams niet wel moghen verstaan voor het middel tusschen die onsterflijckheyde ende die sterflijckheyde? Ick meynt soo. Dat Adam soo hy niet van den verboden Boom, maar eerst van den Boom des Levens hadde ghegheten, dat hy dan on-sterflijck soude zijn gheweest; ghelijck hy nu sterflijck worde als hy van den verboden Boom at? Te weten dat hy van selfs sterflijck was noch onsterflijck, maar moghelijckheyde in sich hadde omme etende van den Boom des levens onsterflijck, ende wederomme etende van den verboden Boom sterflijck te worden?

Twijfelijck bedencken.

Ick en weets niet, maar vinde eenige saecken die my behinderen te gelooven dat Adam van self niet sterflijck en was, te weten na den lichame.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Welcke zijn die?

Twijfelijck bedencken.

Dat hy inder tijt gheschapen was ende mits-dien inder tijdt oock vergaan moeste. Want wat beginne heeft ghehad, dat moet oock eynde hebben. Ghelijck die gantsche werelt selve met alle sijn ingheweydt van levende ende doode schepselen, als beghinne hebbende ghehad, eynde moet hebben. Alst Huys dan moeste vergaan, maar soude de Waart ghebleven zijn? Oock mede was Adam die Ruste des slaaps onderworpen, die mede een Suster is vande Doot. Hy behoefde ende nuttighde verganckelijck voedtsel, soo was hy oock verganckelijck. Immers hy was na den lichame beginne hebbende ende van de verganckelijcke Aerden gheschapen. Alle welcke saecken my verbieden te gheloven dat Adam, of hy schoon niet[†] en hadde ghezondighet, na den lichame on-sterflijck ghebleven soude zijn: te meer noch overmits hy sichtbaar [†]2.Cor.4.18. was. Nu is (so d'Apostel ghetuyght) alle dat zichtbaar is tijdtlijck, dat is verganckelijck. Maar die dinghen die niet ghesien en worden, zijn eeuwich. Alsoo schijnet dat Adam al voor sijn Overtredinghe na den lichame sterflijck was. Soo en mocht hy oock niet sterflijck worden door sijne Over-tredinghe, nochte andersints. Dus en mach my, segghe ick noch, die vreemde glose van't sterflijck worden Adams voort sterven opten selven dach gheensins verzaden. Ende en moghen dese Strijdigh-schijnende sproken daar mede geensins in mijnen Ooghen vereeninght worden. Lieve brengt my een ander middel voort tot vereeniginghe ders Spreucken indien gy die hebt.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Gaerne, ende dat onder verbeteringhe van wijser, met ghedinghe oock, dat ghy dit mijn ghevoelen niet lichtelijck ghelooven, maar eerst opten Proef-steen der Godtlijcker Schriftuyren proeven sult.

Twijfelijck bedencken.

Dat ghedinghe gae ick gaerne aan. Laat nu hooren u Meyninghe is desen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Uindtmen maar eenderleye aart van Sterven[†] ende Doot in de heylighe Schriftuyre, of veelderleye?

[†]Uan vierderleye sterven of dooden.

Twijfelijck bedencken.

Ueelderleye.

Schriftuyrlijcke Vereeniginghe.

Welcke zijn die voorneemlijkste?

Twijfelijck bedencken.

Het sterven of de doot in den Lichame: Het sterven ofte doot inde Ziel des Menschen, die tweederley is, te weten een des onschults ende des onnooselheys, ende een der Zonden: Ende het sterven of Doode in Lijf ende Ziele des Menschen.

Uan des Lichaams sterven of⁺ doot sprack de Heere, als hy seyde: *Vwe Vaderen hebben in de VVoestijne Man ghegheten,⁺ ende sy zijn ghestorven:* Also handelt oock on-loghbaarlijck van 't lichamelijck sterven ende doode dese eene Spreucke in geschille, dat⁺ Adam sterf als hy 930. Iaren geleeft hadde.

⁺Toan: 5.48.

⁺Doodt des lichaams.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

⁺Genes.5.5.

Dat houde ick alsoo met u. Maar waar⁺ blijkt inde H. Schrift, van't sterven ende van de doot der Zielen?

⁺Doodt des onschults.

Twijfelijck bedencken.

⁺Daar de Heere seydt: Laat die Dooden hare Dooden begraven. Ende daar Paulus seydt: *Ende ghy, doe ghy doot waart door uwe⁺ zonden ende misdaden, in de welke ghy voor-maals hebt ghewandelt.* Dit is de doot des⁺ Onnooselheys ofte Onschults, ende van d'ander, te weten van de doot der Zonden, leestmen:⁺ *Hoe souden wy die de Zonde gestorven zijn, daar inne noch leven?* Ende noch: *VWant ghy⁺ zijt ghestorven, ende u leven is verborghen met Christo in Gode.*

⁺Matth.8.22

⁺Ephe.2.1.

⁺Doodt der Zonden.

⁺Roma.6.2.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe:

⁺Eplos.3.3

Dat gaat noch al wel. Nu verwachte ick t'getuyghnisse van de doot in Lijf ende Ziele beyde.

Twijfelijck bedencken.

⁺Daar af seydt de Heere alsoo: *En wilt niet vreesen den ghenen die 't Lichaam dooden, ende die Ziele niet en mogen dooden: maar vreest⁺ veel eer den ghenen die Lijf ende Ziele mach verderven inde Helle.* Dit is die doot der⁺ Zondaren die d'alder quaatste is. Want dese sterven in hare zonden. Dit is die eeuwigh⁺ doot. Siet daar hebby nu die vierderleye maniere van Sterven of van Dooden by my verhaalt, metter Schriftuyren ghetuyghnissen bewesen.

⁺Math.10.28.

⁺Eeuwigh⁺ doot.

⁺Psal.33.22.

⁺Toan.8.21.24.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Alsoo ist. Laat ons nu ondersoecken welck van alle dese dooden Adam ten daghe sijne Overtredingen sterf. Acht ghy't oock gheweest te zijn die lichamelijcke doot?

Twijfelijck bedencken.

⁺Neen, gheensins. Want die sterf hy niet ten selven dage als hy zondighde, maar meer dan Neghen hondert Iaren daar na Ende en mach my die vreemde glose van dat hy dien Dach began te sterven, gheensins vernoeghen.

⁺Genes.5.5.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soudet wel geweest zijn die eeuwige Doot van Lijf ende Ziele?

Twijfelijck bedencken.

Hoe mach dat zijn? Soude die straf swaarder zijn dan die Wet?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Laat u dat soo vreemt niet gheven. Ueele van de Gheleertsten deser tijden duyden also.

Twijfelijck bedencken.

Dats fellonnije.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hoe dat?

Twijfelijck bedencken.

Als die Rechters daar 't den hals ghelt, twijfelen, of de misdadighe den hals verbeurt heeft dan niet, soo bevrijdt die twijfele den misdadighen vander doot. Want alle goede Rech-ters in twijfelijcke saecken altijd die barmhertighste zyde kiezen. Neemt datter een Wet zy, dat een Dief die de waarde van thien gulden ghestolen heeft, sal ghegheesselt worden, ende dat een van de Schepenen vonniste dat-men hem hangen soude: wie en soude sulcken Rechter niet fel noemen, als swaarder straf wijsende dan die Wet self van sulcken misdaat is eyschende? Wat doen dese Rechters daar af ghy hier seght, anders in den Uyer-schare Godes? Waar leestmen dat Godt tot Adam heeft geseyt, Tot welcken Daghe ghy daar af Eet, soo suldy den eeuwighen Doot sterven? Nerghens: Na dien men nu soo wel vindt een tijtlijcke als een eeuwighe Doot. Ist niet felheydt dat sy in des barmhertighen Godes Uyerschare uyt henluyden goetduncken Adam in den eeuwighen Doot vonnissen? Maar of Godt gheseydt hadde (als neen) dat hy dan den eeuwighen Doot soude sterven: hoe soude in sulck woort Godt warachtigh hebben mogen blijven, als hy namaals Adam door Christum uyt den eeuwighen Doode verlost? Of wat hope mochte Adam meer ghehadt hebben om uyt den eeuwighen Doot te geraecken, dan die vertwijfelde Duyvelen self? Wil men dan die Waarheydt Godes niet bestaan te beschuldighen van loghen: men sal moeten houden dat Godt den Adam niet en heeft ghedreyght metten eeuwighen Doot.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat houde ick met u. Immers die heylige Schrift en tuyght niet een woort van dreyghement op Adam van den eeuwighen Doodt by Gode gedaan. Ist dan niet geweest die Lichamelijcke doot alleen, ende ist niet gheweest die eeuwighe Doodt in Lijf ende Ziele te samen: wat doot sal't dan gheweest zijn, die Godt Adam dreyghde, ende die Adam ten dage sijnre Overtredinghen sterf? Oft wel gheweest soude zijn die Doot der Zonden?

Twijfelijck bedencken.

Hoe mocht Adam sterven t'ghene hy noyt en hadde gheleeft? Hy en hadde noyt die zonde gheleeft nochte ghezondicht als hy van de verboden Uruchte at. Dus en mocht dat niet zijn die Doot der Zonden, die hy ten selven daghe als hy eerst zondighde, sterf.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Noch segdy niet qualijcken. Soo en blijft ons nu van uwe vierderleye manieren van Sterven ofte Dooden geen ander over, dan alleen het Sterven of die Doodt, niet des Lichaams, maar der Zielen, te weten die doot van 't onnoosele ende onschuldighe Leven dat in Adam was eer hy van de Uruchte at. Soudet dat wel zijn dat hy ten selven Daghe sterf.

Twijfelijck bedencken.

Dat soude my voorwaar niet vreemt duncken, ende dat soude gantsch over een komen[†] metten woorden van den Apostel Iacob.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

[†]Iacob.1.15

Welke zijn die?

Twijfelijck bedencken.

Dat terstont als die begheerlijckheydt heeft ontfanghen, de selve die Zonde, ende dese den Doot baarde, te weten den doot van't on-schuldighe ende onnoosele Leven.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Sonder twijfele, dat alles gheschiede in Adam ten selven daghe, ende het moeste oock zijn. Want ghelijck die Ziele is het leven des Lichaams, also is Godt het leven

der Zielen.[†] Nu scheidet die zonde, als een middel-wandt, den Mensche van Gode.
Soo volgt nootsaeckelijck, dat ten selven daghe, ja terstont, als

[†]Deut.30.20 Isai.59.2.

Adam zondighde, de zonde hem af scheyde van Gode, dat is van't leven sijnre zielen. Moeste dan niet Adam na der zielen sterven, terstont als hy zondighde? Wat is dit sterven van zielen doch anders, dan een af-scheyden van Gode, die der zielen leven is: ende die doot anders dan een verlies van't leven? Uan wat leven anders, dan van het onnoosele ende onschuldige leven dat Adam te voren hadde in Gode? Als-men dan neemt dat Adam sterf na der zielen dit onnoosele leven, soo dat hy geraackte inden zondelijcken doot der zielen, overmits die zonde nu in hem leefde, ende niet meer d'onnoselheyt, soo en isser gheen schijn altoos meer van strijdicheyt in de twee voorghestelde sproken. Ghemerckt Adam alsoo wel na den lichame noch langhe mochte leven, niet tegenstaande hy na der zielen ten selven daghe alsoo sterf: als een Weduwe die noch in wellusten leeft na den⁺ lichame, des niet teghenstaande levendigh doot is, dat is, na der zielen doot is.

⁺1.Tono.5.6.

Twijfelijck bedencken.

Die meyninghe behaaght my tot dat ick beter hoore. Want dese komt oock in den grondt over een met het leven ons in Christo Iesu gheschoncken van Gode, die't nochtans alles gheboet ende ghebetert heeft dat Adam misdaan ende verdorven hadde: want de Heere Christus en gheeft niemanden, oock die alder geloovighsten niet, hier opter Aarden, d'onsterflijckheydt des lichaams. T'welck voorwaar gheweest moeste zijn, indien Adam die selve lichamelijcke onsterflijckheydt door sijn ongheloovigheyt aan Godes woort verloren hadde ghehad. Wat anders moesten onwarachtigh zijn die woorden Pauli: *Maar soo waar die zonde⁺ overvloedigh is gheweest, daar is noch meer over-vloedigh gheweest die ghenade.* Seker indien in Adams lichaam die

⁺Roma.5.20.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Also ist. Ende voorwaar ghelijck Adam door sijn ongheloovigheyt aan Godes Woort verloor, niet het leven sijns lichaams, maar sijnre zielen: alsoo mede gaf Godt hem gheloovigh zijnde, ende gheest noch alle daghe door Christum allen die in hem ghelooven, het leven ende die onsterflijckheydt, niet des lichaams, maar der zielen.

iiij.

Ende Godt sach alle t'ghene hy ghemaackt hadde, seer goedt was. Gene.1.31. Ick ben de Heere, ende daar en is gheen ander, scheppende t'Licht ende die Duyster-nissen, makende vrede, ende scheppende t'quade. Ick de Heere doe alle sulcx. Isaias 45.6.7

Twijfelijck bedencken.

Wt die woorden dat het alles goet was dat Godt ghemaackt hadde, schijnet onghelooflijck dat Godt yet quaats scheppen of doen soude. Te meer noch als men siet opte woorden Christi: *Dat van een goede Boom gheen quade vruchten moghen voort komen.*⁺ Men moet immers bekennen dat Godt een goede Boom (om by die ghelijckenisse Christi te blijven) Ia die Born alder goedtheydt selve is. Dit moet

⁺Mat.12.33.

ick vast ghelooven. Daar tegen staat wel uytdruckelijck in dese sproke Isaie: *dat*

Godt het quaade schept. Dit en mach ick niet ghelooven. Nochtans is dit so wel Canonijcke Schriftuyre als t'ander. Lieve hoe ont-wertmen dese verwerringhe?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Met het verklaren van den onderscheydt, geleghen in dat woordeken Quaat.

Twijfelijck bedencken.

Welck is die onderscheydt?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Daar is Quaat dat in sich self warachtelijck quaat is: ende daar is Quaat dat inder Menschen dolende waan quaat schijnt, maar niet en is. Het eerste doet, het laatste lijdt de Mensche.

Twijfelijck bedencken.

Mooghdy dat metter heylighe Schrift bewijsen?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Behoeft dat by u, die al Text vast zijt soo ick mercke, bewijsinghe?

Twijfelijck bedencken.

Ten komt my nu niet in den sinne.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Van't eerste quaad dat in sich selven quaat⁺ is, leestmen by Ieremiam: *Dijn boosheydt sal dy berispen, ende dijn afkeeren sal dy beschelden, Weet ende siet* ^{+Iere.2.19.} *dat het quaat is, dat du dijnen Heere dijnen God hebtste verlaten.* Dat is zonde ende ongherechtigheydt, een Quaat dat in sich selve soo quaat is, dat het altijd al den genen, daar inne het komt, oock quaat maact. Dit quaad en komt niet, werdt niet ghewrocht, ja oock niet veroorsaect van Gode. Men mach immers niet ghelooven dat Godt soude doen t'ghene hy niet en wil dat geschiede.

Twijfelijcke bedencken.

Neen, Godt en doet niet het gheen hy niet en wil, ten waar dan datter een moghender ware dan hy is, die den Almoghende Godt daar toe dwang, t'welc onmogelijck is om geschieden, ende Godtslasteringhe waar te vermoeden.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat Godt gheen ongherechtigheydt en wil,⁺ betuyght de Psalmiste. Maar Godt doet wel t'gheen de zondaar niet en wil. ^{+Pal.5.5.}

Twijfelijck bedencken.

Wats datte?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

T'ghene den zondaar quaat schijnt in sijn onverstandighe oogen, namentlicke straffen met Oorlog, Dierte Peste, Ghevanghenisse ende ⁺ andere dergelijcke quellingen. Dit wort doorgaans quaat ghenoomt in de heylighe Schriftuyre, niet dat het in sich self quaat is, maar dat het der zondaren onverstandigheydt voor quaat acht. Ghelijck ^{+Exod.32.10.14. Iere.4.5.6 Isai.47.11.etc.} die kinderen die straffende Roede voor quaat achten: niet teghen-staande sy soo goet ende noodtlijck is voor den ⁺ kinderen: dat sy die zotheydt drijft uyt haar herte. Soodanighen kintschen ja verkeerden oordeel is by vele bejaarde menschen: Dat ^{+Pro.22.15.} sy die goede Roede quaat, ende die quade onghestraftheydt goet noemen. In sodaniger luyden Sotheydt schijnt dan des Heeren straffe quaat, Daar na die oock van Gode menschelijcker wijse quaat wert ghenoomt. Maar die in des ⁺ Uaders onderwijsende Roede, sijn Liefde ende haar eyghen beteringhe kunnen verstaan: hebben al een ^{+Pro.3.12.} ander oordeel, want sy sulcx goet⁺ achten. Daar uyt sprack de Psalmiste: Het is

^{+Psal.118.71}

my goedt, Heer, d[a]t ghy my hebt geq[u]elt. Ende [da]r uyt komt dat s[a]nct I[a]cob [b]eveelt dat⁺ wy ons s[u]llen verblijden als wy in menigh-releye ae[n]vechtinghe vallen.

⁺Iaco.1.2

Twijfelijck bedencken.

Ick merkce nu d[a]t sulck q[u]aadt in sich selve noch goedt noch q[u]aadt is, maar soo die menschen zijn daar't op komt, te weten den goeden goedt, ende den quade[n] quaad. Ist dan in sich gheen q[u]aadt, soo en scheidt Godt of en doet sulcx doende gheen quaad, ende soo en strijden dese sproocken oock niet teghen malkanderen.

iiij.

Ende hy (Godt) ruste den sevenden Dach van alle sijne wercken die hy ghemaackt hadde. Gene.2.2.

Mijn Vader werckt tot nu toe, ende ick wercke oock. Ioan 5.17.

Twijfelijcke bedencken.

HOe machmens vereenighen dat Godt tot noch toe werckt en dat hy ruste den sevenden dagh? Die woorden, Tot noch toe wercken, en lijden immers niet dat Godt de sevende dagh ruste van alle sijne wercken. Daar staat niet van eenighe, maar van alle sijne wercken. Vindt-men oock yet dat platter strijdigh is teghen malkanderen dan rusten ende wercken?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Neen, Rusten ende wercken zijn elckander op't uysterste teghen.

Twijfelijck bedencken.

Soo sie ick niet hoe ghy dese twee sproken mooght vereenighen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ick seer wel.

Twijfelijck bedencken.

Laat hooren, my verlanghet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Het Scheppen van Hemel ende Aarde, met alle datter inne is, houdy immers voor een werck Godes?

Twijfelijck bedencken.

Onghetwijfelt.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Houdy niet dat Godt die gheschepen werelt bestiert?

Twijfelijck bedencken.

Soude ick niet? of houdy my voor een Epi-cureum?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Neen ick. Maar houdt ghy dat het scheppen ende het bestieren een selve werck is, so dat wat men van't scheppen of maken seydt, oock ver-staan moet worden van't bestieren gheseydt te zijn?

Twijfelijck bedencken.

Als dooe een Nevel, maar niet klaarlijk sie ick u meyninghe.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ick sal u die met een ghelijckenisse verclaren. Is het scheepmaken niet een werck?

Twijfelijck bedencken,

T'is.

Schriftuyrlijck vereeniginghe:

Het bestieren van't ghemaackte schip is me-de een werck.

Twijfelijck bedencken,

Recht.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Zijn dese twee wercke so een, dat men spre-kende v[a]n't scheepmaken, alle t'selve oock ver-staan moet gesproken te zijn van't schip te stieren?

Twijfelijck bedencken.

Neen gheenssins, want een ander werck is een schip te maken, ende een ander werck is een schip te bestieren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghy verstaadt my wel. Seght nu, is dan het scheppen van de werelt gheen ander werck Godts, dan het bestieren van de werelt?

Twijfelijck bedencken.

Onghetwijfelt. Nu soude ick by na verstaan niet alleen datmen, maar oock hoem[e]n dese twee sproken soude moghen vereenighen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ick geloof. Maar merckt ghy oock waarom ghy't te vooren soo qualijck gheloofde?

Twijfelijck bedencken.

Waarom?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Om dat ghy d'eene sproke raybraackte, een stuck daar af voor ooghen naamt, ende opte geheele aanklevende woorden niet en lettede.

Twijfelijck bedencken.

Op welke woorden?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghy en saaght maar op die woorden: Ende Godt ruste den sevenden Dach van alle sijne wercken: maar die ander woorden daar by behoorende *ende* hen selfs verklarende, namentlijk: Die hy ghemaackt hadde: liet ghy ongheacht varen: wat gheven dese woorden doch anders te kennen, dan dat Godt ruste van't maken des werelts met al sijnen ingeweyden, also die doe al volmaackt was? Als ruste nu Godt van't maken des werelts, soo en ruste hy daarom niet van 't bestieren des werelts.

Twijfelijck bedencken.

Neen, dat versta ick nu grondtlijck. Want die Text brengt daar naactelijck mede dat Godt ruste van't werck van maken, niet van't bestieren des werelts: op dat ghy nu mooght verstaan dat ick versta, soo neemt datter zy een Scheepmaker die oock een goet stierman zy. Dese sal een schip ghemaackt hebbende, daar [m]ede over Zee varen, ende rustende van't schip te maken, des niet te min wercken ende doende wesen in't stieren van den schepe: so dat men segghen mach, die scheepmaker rust van't scheepmaken, ende daar by segghende, die scheepmaker is doende of werckende in't bestieren van't ghemaackte schip, gheen contrarie of wederwertighe saken en spreekt. Doch wille ick nu voorts gaarne wat breeder verclaaringhe hoo-ren van dit bestieren Godes van sijn werelt met datter inne is.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Gaerne, ende wil om kortheydts wille maar spreken van eenige werken Godes (wat mensch mach die al bedencken, swijghe uytspreken?) die Godt heeft ghedaan na t'scheppen ende noch is doende. Wrochte Godt niet terstont na t'scheppen vande

werelt inde bestieringhe niet alleen vande gantsche werelt, maar ooc vande Mensche?
Was sijn liefde tot Adam niet doende in't waarschouwen voor den Doot? Sijn
Rechtvaardigheydt in't straffen na Adams zonde? Ende sijn barmhertigheydt in't
troosten van den vluchtighen gewroeghden zondaar Adam? So en ruste oock Godts
rechtvaardigheydt niet int berispen van de Broedermoorder Cain: in't verderven
metten watere van de onboetvaardighe werelt: in't vernielen metten vuyre van de
Godtloose Sodomijten: ende in't versincken vande Tyrannighe ende hartneckighe
Pharao

met sijne heyloose Crijchsvolc. Daer tegen was oock te recht doende die ghetrougheydt, goet-heydt ende Almogentheydt Godes in't behouden vanden geloovigen Noe metten sijnen, in't bewaren van den gastvryen Loth met sijnen Dochteren, in't beschermen van den gehoorsamen Abraham met allen sijnen afkomste. Die verlost hy wo[n]derlijck uyten Diensthuuse van Egypten, belaat hem wijselijck met menighte van Ceremonien, tot voorhoedinge van de Af-goderije onder den Heydenen, besorghtse vader-lijck met broodt uyt den Hemele, ende water uyt den harden steenklippen, straft den oproerders miraculeuselijck, ende voert den g[e]hoor-samen in de beloofde ruste. Daer is een kleyn weynigh verklaart vande heerlijkke, wonderlijkke ende moghende wercken Godes in 't bestieren vande menschen alleen. Wanneer soudent wy eynden, indien men die al wilde vertellen?

Twijfelijck bedencken.

Als d'onbedachte man eynden sal van't tellen vande baren vander zee, somen seydt. Want die sulcx voorgenomen hebbende, sach dat als hy meynde ghedaa[n] te hebben, telcken weder moeste beghinnen. Des hy daar uyte scheyden moeste. So moeten wy mede, ten waar u een weynigh oock gheliefde te verclaren van de meyninghe in den woorden Christi: *Mijn Vader werckt tot nu toe.* Wa[n]t van Moysi woorden segghende van 't rusten Godes, hebby my vernoecht.

Schriftuyrlijcke vereeninghe.

Het ghelieft my wel Merckt dan. Christus hadde op ten S[a]bb[a]th een man die acht ende dertich jaren kranck was geweest ghenesen, ende den genesene bevolen sijn bedde te draghen tot onlochbaar bewijs van sijne volkomen ghenesinge Hier argerden sich die Pha[r]izeen aan, ende vervolgen Christum om sulcx gedaan te hebben opten Sabbath. Daer op antwoorde de Heere, als nu geseyt is van't wercken zijns Vaders. Waar mede hy die schijnheylighen te verstaan gaf henluyd[e]r superstitieuse onder-houdinge van de uyerlijcke S[a]bbath, sonder dat syluyden acht namen opten waren ende altijdt duyrenden Sab[b]ath, ons van Gode bevoolen.

Twijfelijck bedencken.

Welcke houdy die te wesen?

Schriftuyrlijcke vereeninghe.

Dat wy soudent op houden van te doen onse⁺ eyghen lusten ende wille.

Twijfelijcke bedencken.

⁺Isa.58.13.

Waer toe ghebidt Godt sulcx?

Schriftuyrlijcke vereeninghe.

Om dat wy't vyerende van onse quade wille ende wercken, Godt ruymte in ons soude hebben om sijn goede wille ende wercken te wercken. Ende wy alsoo inder waarheydt soudent⁺ moghen voeren die salighe name: mijn wille in haar ende tot Gode moghen segghen: ghy⁺ Heere sult ons vrede gheven, want alle onse wercken hebt gy in ons ghedaan. Alsoo wilde de heere Christus hier segghen: Laet u niet wonderen dat ick opten Sabbath ghenesende wercke. Want ick doe niet mijn, maar mijn Uaders wille ende werck, dats helpen ende ghenesen S[u]lck werck werckt oock mijn Uader van de Scheppinghe af sonder ophouden tot noch toe, in allen diet b[e]geeren, ende dat doe ick mede als die sulcx van den Uader gesien hebbe.

⁺Isa.62.4.

⁺Isa.62.12.

Twijfelijck bedencken.

My vernoecht, ende merckende nu wat het rechte vyeren is van den Sabbath, wil ick in den Heere voor alle dingen poogen mijnen wille te laten, daar af te vyeren,

ende hier inne Christum⁺ na te volghen, die ghekomen was om te doen niet sijnen, maar sijn Uaders wille, so hy oock tot inder doot toe heeft ghedaan.

⁺Toan.[6].38.5.30, 4.34.

V.

***De Heere heeft ghesworen, ende ten sal he[m] niet berouwen. Psal.109.4.
Ende hem beroude dat hy den Mensche op Aarden ghemaackt hadde.
Gen.6.6.***

Twijfelijck bedencken.

DAt Gode niet altoos van alle sijn doen en mach berouwen, houde ick voor warachtigh. Maar wat Christen menschen geloovende dat Godt wijs, ja die Wijsheydt selve is, mach gelooven dat Gode yet van alle sijn doen mach berouwen? Dus strijdet in mijnen oogen dese sproke, dat Gode yet soude berouwen, niet alleen teghen die woorden des Psalmisten, maar oock tegh[e]n het alghemeyn verstant der Godtlijcker Schriftuyren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Is dese spreucke alleen in uwen ooghen die daar strijdigh schijnt tegen het alghemeyn verstant der H. Schriftuyren? So en hebby niet ghelet op meer andere spreucken niet min teghen de natuyre Godes schijnende dan dese.

Twijfelijck bedencken.

Welcke meyndy?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

D[a]t Godt^a vertoornt ende ^bversoent wort als of Godt een veranderlijck Mensche ware, so mede dat Gode yet soude ^cver[d]rieten, als of in sijn eeuwige blijtschap droefheydt mochte komen, Item of hem yet ^dvergeten, oft hy yet ^eniet weten, ja of hy als een Leeuwe ^fbrullen mochte, met meer andere dergelijcke saken die Gode in de heylighe Schrift werden toegheschreven, niet minder vreemt zijnde van de Goddelijcke natuyre, dan dit voorsz berouwen Godes.

^aExo.4.14

^bExo 28.38

^c4.Reg.10.32.

^dsal.12.2.

^eCren.3.36.

^fIere.25.30

Twijfelijck bedencken.

Sulcx ende dergelijcken meer heb ick wel ghelesen, niet verstaan, ende hooch inne verwondert, soo ick noch doe.

Schriftuyrlijcke vereeninghe.

Wat Godt in sich selve is, en mach niet te vollen bedacht, veele minder uytghesproken werden by alle Menschen op Aarden, want Godt is eeuwigh, alder Menschen gedachten *ende* woorden zijn tijtlijck: Godt is een warachtigh wesen, alder Menschen gedachten *ende* woorden zijn maar schaduwen *ende* ghelijckenissen: *ende* Godt is oneyndelijck sonder alle mate ofte palen: maar alder Menschen ghedachten *ende* woorden hebben eynde, mate *ende* palen. Als dan Godt met ons tijtlijcke, ydele *ende* eyntlijke Menschen wil spreken, so heeft hy Ghebenedijdt, hem selve ons willen ghelijck maecken in 't spreken, *ende* ghelijcke een Uader met sijnen jonghen kinderkens lallen, om van ons (soo wy best mochten) eenigh-sins verstaan te moghen worden. Ghemerckt wy sijne eyghentlijcke *ende* Godtlijcke sprake niet begripen nochte verstaan en mochten: also komet dat Godt met ons Menschen menschelijcker wijzen sprekende, veele dinghen on-eyghentlijck van hem selve spreeckt, die hem Ghebenedijdt gheensins, maar wel den tijtlijcken *ende* veranderlijcken Menschen betame[n].

Wat is nu ghemeenders by den o[n]voorsichtighen Menschen, dan dat sy siende haar doen t[e] misl[u]cke[n] teghe[n] haar voornemen, segghen dat hen sulck heur doen berout?

Twijfelijck bedencken.

Ghy wilt segghen dat die Menschen siende dat de Menschen quaat ende onsaligh waeren gheworden, door dien sy haren wegh hadden bedorven, ende daar by wetende, dat Godt den Mensche goedt ende tot ghemeenmakinghe⁺ sijns goedtheyts hadde geschapen, by sich self menschelijcker wijze van Gode heeft moghen denken: Wat gheldet dat het Gode berouwen is dat hy den Mensche heeft gheschapen, want waar mijn werck soo teghen mijn voornemen gevallen, het soude my berouwen zijn. Ende dat Godt alsoo na der Menschen herte sulcx ghesproken soude hebben.

⁺Hoe men seydt dat G[o]de berouw[es]

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dunckt u sulcx oock nu soo vreemt als 't u eerst dochte?

Twijfelijck bedencken.

Neen, dat is al wat waarschijnlijk.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat is doch, ende behalven datte, soo hevet noch een ander insiene.

Twijfelijck bedencken.

Lieve wat?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Men vindt in de H. Schriftuyre beloften, ende oock dreyghementen Godes.

Twijfelijck bedencken.

Gheen dinghen meerder.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dese beyde hebben ghemeenlijck ghedinghe by sich.

Twijfelijck bedencken.

Hoe meyndy datte?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ist dat ghy dit doet, soo sal u sulck goedt, of doedy dat, soo sal u sulck quaat op komen.

Twijfelijck bedencken.

Recht ist.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo nu yemant niet en doet het goede, daar op die Belofte is streckende: doet Godt dan oock het goede dat hy te doen belooft hadde?

Twijfelijc bedencken.

Neen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Alsoo mede, soo yemant af laat te doene het quade, waar op die ghedreyghde straffe streckte: laat Godt dan oock niet af te doen het ghedreyghde quaat?

Twijfelijck bedencken.

Ia.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soude men dit aflaten of het niet doen Godes, soo van 't beloofde goedt, als van 't ghedreyghde quaat, niet wel eenighsins moghen noemen een berouwen Godes?

Twijfelijck bedencken.

Dat is soo gheheel vreemt niet. Maar ghelooflijcker soudet in mijnen ooghen wesen, soo ghy sulcx metter heylicher Schriftuyren wist te betuyghen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Daar en sal 't niet aan ghebreken. Also seyde de Heere door Ieremiam: *Ist dat ick belove⁺ een Volck of Coninckrijck te bouwen ende te planten, ende dat selve Volck quaat doet in mijnen ooghen, ende mijne stemme niet en hoort soo berouwet my* ^{+Iere.18.9.}
terstondt die weldaadt die ick voorghenomen hadde henluyden te doene.

Twijfelijck bedencken

Daar staat bylo klaarlijck het niet doen van't voorghenomen wel-doen Godes, voor een berouwen Godes.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Neemt nu desgh[e]lijcken mede van't niet doen van de voorghenomen straffe Godes aan den Boetvaardighen zondaren, die af laten van haar quaad doen, ende dit op de selve plaatse in't naast-voorgaande verset op een⁺ na. Daar seydt Godt also: *Ist dat ick dreyghe een Volck of Koningrijck te verderven, uyt te roeden, ende te vernielen,* ^{+Iere.18.7.}
ende dat Volck dien ick sulcx ghedreyght hebbe, sich bekeert van sijne boosheyden: soo sal my oock terstondt b[e]rouwen van't quade ende die straffe, die ick over henluyden voorghenomen hadde. Wat dunckt u nu? Stedy daar oock niet een berouwen Godes ghenoeft met het woort berouwen selfs uyt ghesproken, t'welckmen noch-tans met handen mach tasten niet anders te wesen dan een af-laten van't quade by den Heere voorghenomen henluyden te doene, by al-dien sy van't quade niet af ghelaten en hadden?

Twijfelijck bedencken.

Die getuyghnissen staan so klaar daar inden blooten Texten over weder zijden, dat sy nie-mants uytlegginghe noch gloose en behoeven: My verwondert dat ick dar noyt op ghelet en hebbe.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Uerwondert u dan mede van u niet letten in desen, op veele klare ende naackte Exempelen⁺ of gheschiedenissen hier af wesende, in de heyliche Schriftuyre.

Twijfelijck bedencken.

Waar doch? Lieve laetter my een of twee hooren.

^{+Exempelen van 't berouwen Godes.}

Schriftuyrlijcke vereeniginghe

Gaarne. E[n]de dit over beyde zijden. Uan de zijde der gheenre de af laten Gode te ghehoorsamen ende goet te doen, soo dat Godt wederomme af laat ende (soo te segghen) sich berouwen laat sijn voorghenomen goedt soodanighen⁺ te doene, leestmen: Dat Godt David beloofde dat sijn Rijck niet ghenomen en soude worden ^{+2.Reg.7.13.14.15.}
van sijnen stamme, alsoo't met Saul was ghevaren: maar dat sijn Rijck bestendigh soude zijn inder Eeuwigheyt. Hier en staat gheen ghedinghe altoos by uytghedruckt, te weten: *In dien dijn zade na dy mijne Gheboden ghehoorsamen.* Neen niet een woort daar van. Welck ghedinghe daar inne nochtans bedecktelijck was beghepen, soo daar na wel bleeck als de Heere sprack tot Salomon, sijn gheboden overtreden hebbende, alsoo: *Overmits⁺ du biste gheweest soodanigh, dat du niet en hebste ghehouden mijn Verbondt ende gheboden. die ick dy hadde bevolen, soo sal ick* ^{+3.Reg.11.11}
dijn Rijcke nemen, ende ghevent dijn Dienaar. Daar sietmen al mede Gode in sijne Beloften veranderen na der Menschen veranderinghe: soo dat, ghelijck Salomon af liet Gode te ghehoorsamen, Godt alsoo mede afliet, of (soo wy't nu noemen) dat Gode beroude, het beloofde goedt te doene. Ende dit al niet teghen-staande Godes beloft (na den woorden) suyver was sonder alle conditie ofte ghedinge, die nochtans na de meyninghe daar onder begrepen was.

Twijfelijck bedencken.

Dat is sonder twijfel een merckelijcke exempel, eyghentlijck ter voorghenomen sake dienende.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Neemter noch een over die selve zijde, niet minder vermaardt ende merckelijck dan het voorgaande.

Twijfelijck bedencken.

Laat doch hooren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

[†]Men leest dat Godt Moysen beveelt den kinderen Israels te segghen, dat hy ghehoort hebbende henluyder versuchtinghen, ende ghedenckende aan sijnen Uerbonde met Abraham, Isaac ende Jacob ghemaect, henluyden belooft te leyden uyt den Diensthuyse Egypti in den Lande Chanaan. [†]Exodi.6.6.7.8.

Twijfelijck bedencken.

Dat is waar, sulcker beloften vindtmer met allen veel.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Alsoo, ende sonder eenighe uytghedruckte Conditie als hier, die sy nochtans bedecktelijck inne hadde, soo opentlijcken blijkt op veele plaats, ende namentlijck daar syluyden opentlijck die Beloften, Waarheydt, ende Almoghentheydt mistrouwende, niet moghelijck en gheloofden te komen in't Beloofde Landt, maar ^a oproeringh worden, den Gheloovighen Dienaren Godes wilden ^bsteenighen, ende voor namen wederomme naar Egypten te ^ckeeren: want Godt daar mede metten ^dverkeerden verkeert zijnde, ende metten veranderlijcke Uolcke schijnende te veranderen, als of hem sijn voornemen van dit Uolck in't Landt Chanaan te brenghen, berouwen ware [†] geweest, seyt alsoo: *Maar nochtans van alle deghene die ghesien hebben mijne Glorie ende alle die wonderdaden, die ick in Egypten ende in de Woestijne ghedaan hebbe, ende my des niet teghenstaande nu wel thienmaal ghetergh hebben ende niet ghehoorsaam en zijn geweest, ende niet een van alle die my ghelastert hebben, en sal sien het Landt dat ick henluyder Vaderen gheswooren hebbe.* [†]Nu. 14.22.

Twijfelijck bedencken.

Dat exempel is oock merckelijck, hoe wel teks voor nu noyt en hebbe ghemerckt. Maar mercke nu klaarlijck, datter veele meer andere zijn dergelijcken, ende dat hier ontwijfelijck al mede (behalven die voorgheseyde naackte Texten) uyt blijkt, dat Godt af laat het goede by hen belooft, te doene, den ghenen, die niet af en laten het quade, henluyden verboden, te doene. Rechts of Gode sijnder Beloften berouwende: t'welck ick hier mede in bemercke so niet te zijne, maar dat sulcx een maniere van spreken is gheweest, gantsch on-eyghentlijck zijnde, soo sy oock (behalven meer anderen, by u hier vooren wat af vermeldet) [†] wel oneyghentlijck seggen, Ghebenedijt Godt, daar nochtans die meyninghe is, lastert ofte vloect Godt. Soo dat uyt dit berouwen Godes eyghentlijck verstaan moet worden het op-houden van het voorghenomen weldoen Godes, aan den ghenen, die op houden van wel te doen, dats van Gode te ghehoorsamen. Soo men ook mach sien aan de [†]ongheduyrigheydt van Sauls Rijck, t'welck Godt voorghenomen hadde te maken oneyntlijck, ende door't aflaten Sauls van Gode te ghehoorsamen, eyndtlijck ja soo kort werde, dat na hem gheen Koning meer en bleef van sijnen stamme. Daar uyt quam mede die stemme [†]Tob.[2].9. 3.Reg.21.30.13. [†][1].Reg.13.13

van't berouwen Godes (opte voor schreven wijse, soo ick nu beginne te mercken) dat hy Saul tot een Koning hadde ghestelt: over-mits hy Gode verlaten, ende Godes woorden⁺ metter daadt niet volbracht en hadde. Alsoo ben ick nu versaadt van de Exempelen over die zijde, daar het berouwen Godes verstaan moet worden, daar ^{+1.Reg.15.11.} inne te zijn gheleghen ende niet anders te wesen, dan als Godt aflaet het voorghenomen goedt te doen den Menschen, die niet af en laten haar voorghenomen quaad, of die aflaten het voorghenomen goedt te doene. Ende wilde daarom nu gaarne hooren een of twee Exempelen over d'ander zijde, sulck berouwen Godes metbrengende, te weten: daar Godt af laat het voorghenomen quaad of straffe te doen, aan den ghenen, die aflaten het quaad ende die zonde te doene.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Daar af sietmen een merckelijck Exempel⁺ aan den Koning Ezechiam. Dien was de boodtschappe des Doots van Godes wegghen ghedaan, sonder eenigh aanhang, ^{+Isai.38.1.5.} conditie ofte gheding van bidden of beteringhe. Des niet teghenstaande, heeft Godt als hy badt ende weende, sijn leven noch verlangt den tijt van vijftien Iaren. Maar wat is meer allen Man kondt, dan dat vermaarde Exempel⁺ (om hier oock met twee Schriftuyrlijcke ghetuyghen te vernoeghen) der Niniviten? Godt dreyght henluyden ^{+Ion.3.4.01.} het verderven binnen veertigh Dagen, al mede sonder eenigh gheding van ten zy ghyluyden Boete doet, u bekeert, of desghelijcx. Sy laten t'quade, bekeeren sich tot Gode ende doen Boete. Alsoo laat de Heere oock terstondt af van t'quade of straf, dat hy over henluyden voorghenomen hadde, ende henluyden al verkondight. Souden nu die Menschen sulcx siende na menschelijcker, immers na Schriftuyrlijcker wijse van spreken, daar uyte niet hebben moghen segghen: Gode beroude het quade dat hy op Ezechiam ende Ninive voorghenomen hadde.

Twijfelijcke bedencken.

Ghewisselijck ja. Niet teghenstaande alle sulcx, om eyghentlijck te spreken, gheen ding minder is dan een berouwen Godes, maar wel een eeuwighe ende onveranderlijcke schickinghe Godes, dat hy nemmermeer en verlaat den ghenen, die haar quaat-doen verlaten: ende wederomme oock altijdt verlaat den ghenen, die hem ende sijne Gheboden verlaten: of hy schoon al den Rechtvaardighen, die namaels sijn Gherechtigheydt verlaat, toegheseydt hadde niet te verlaten, ende wederomme den onrechtvaardighen, die namaels sijn ongherechtigheydt verlaat, ghedreyght hadde te verlaten, ende dit al sonder eenighe by-ghevoeghde Conditien over beyden zijden ghestelt te hebben, soo het achthiende Capittel Ezechiels wel naactelijck uyt-drucket.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Alsoo ist, ghy verstaat my te recht, soo ick mercke, ende dese meyninghe vindtmen door den gantschen Bybele overvloedelijck ve[e]le in Exempelen ende Sproken immers int exempel selve daar dese eene sproke van't berouwen Godes by ons nu ghehandelt, haren oorsprong uyt neemt. Al mede metbrengende een af laten der quade menschen van recht

doen, ende derselver niet af laten van quaadt doen. Daar [d]oor dan Godt oock af liet hen-luyden te doen het goede daar toe hyse gheschapien hadde. S[u]lcx dat Godt by den Menschen een berou scheen te hebben van sijn wel doen totten Menschen, door der selver verderf inde Zondtvloedt. Doch niet van alle Menschen, want hy sijn goetdadighe trouwe niet af liedt te bewijzen aan den Rechtvaardigen Noe metten sijnen, doe oock niet af liedt Gode te ghehoorsaamen, maar liet sulcx alleen af te bewijzen aan den hardneckighen quaadt doenders,⁺ want alsoo tuyght daar de H. Schrift: *Maar Godt siende dat der Menschen boosheydt opter aerden veele was,* ^{+Gen.6.5.} *ende dat alle die ghedachten des herten* (te weten van den quaaden hoope, niet van Noe, die onder dat quaat gheslachte Rechtvaardigh was ende volmaect) *streckte ten quaaden altijt.* Siet, daar seyt hy alle tijt Ende daar op volght dese sroke: *Ende het beroude hem dat hy den Mensche opter Aarden ghemaect hadde.* Niet anders dan of Moyses daar mede hadde willen segghen: Die menschen lieten niet af van quaadt te doen: doe liet Godt oock af van henluyden het voorghenomen goet te doen. Want sy hem altijt dats ghestadelijck van Gode af keerende, en waren voorts meer niet ontfaelijck des goedts, daar toe sy van Gode gheschapien waren. Sulcx sietmen oock klaarlijck aan de verwerpinghe⁺ der Ioden ende inplantinghe der Heydenen by d'Apostel over weder zijden uyt-ghebeeldt. ^{+Rom.11.20.21.22.23.}

Twijfelijck bedencken.

Die uwe meyninghe behaaght ende vernoeght my, ende mercke nu een volkomen eendracht te zijn in die twee Spreucken, die my eerst twistigh schenen. Ende bedancke u des bescheydenen berichts.

vj.

Alsoo sal mijn Verbondt aan u vleesch zijn, een eeuwich Verbondt, Het knechtgen welcx vleesch niet en is besneden, diens Ziele sal uytgheroeyt werden van mijnen Volcke. Want hy heeft mijn Verbondt krachteloos ghemaect. Gen.17.13.14.

Siet ick Paulus segghe u, Ist dat ghy u laat besnijden. soo sal u Christus niet nut zijn. Galat.5.2.

Twijfelijcke bedencken.

DEse Sproken schijnen voorwaar opent lijck teghen malkanderen te strijden. Want soo dit Verbondt Godes ophielt ten tijden of ten minsten na d'opofferinghe Christi, als Pauli woorden naactelijck mede brenghen: Hoe moght het met Waarheydt een eeuwich Uerbondt ghenaamt werden van Gode die self die Waarheydt is? Moeste dan oock dat Uerbondt eeuwich duyren, dat is sonder ophouden. Hoe mach de heylighe Gheest door Paulum hier plat anders leerende Waarheydt ghesproken hebben?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Alle uwe twijfele in desen rijst, soo my bedunckt, uyt het woordt Eeuwich. In desen spreucke vander Besnijdenissen insettinghe ghestelt.

Twijfelijck bedencken.

Soo ist.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hebdy oock wel ghemerckt opte verscheydene⁺ beteekeninghen die't woort
Æternum, dats Eeuwigh heeft in de H. Schriftuyre. ⁺Eeuwigh wat.
Twijfelijck bedencken.
 Beduydet Eeuwigh oock erghens wat anders dan Eeuwigh?
Schriftuyrlijcke vereeniginghe.
 Uoorwaar ja. Want men vandt plaatsen daar't gheen ander verstant en heeft dan
 voor t'ghene dat sonder beginne is, ende oock sonder eynde. Soo wert ^aGodt ^bChristus
 sijn ^cWoordt, sijn ^dWijsheydt, sijn ^eGherechtigheydt &c. Eeuwigh ghenaaemt. ^a Gen.21.33.
^bIoan. 12.34.
^cPsal. 118.89
^dPro.8.23.
^ePsal. 118.144.
Twijfelijck bedencken.
 Al recht. Want Godt, sijn Christus Woort, Wijsheydt ende Gherechtigheydt
 derven so wel beginne als eynde.
Schriftuyrlijcke vereeniginghe.
 Heeft d[e]se Besnijdenisse des Lichaams geen beginne ghehad?
Twijfelijck bedencken.
 Trouwen ja. In Abraham.
Schriftuyrlycke vereeniginghe.
 Soo en mach het woordt Eeuwigh daar gheensins verstaan worden voor een
 Eeuwigh-heydt, die sonder beginne ende sonder eynde is.
Twijfelijck bedencken.
 Neen
Schriftuyrlijcke vereeniginghe.
 Men vindt oock niet luttel plaatsen daar't woort Eeuwigh beteekent voor t'ghene
 dat wel beghinne heeft, maar nochtans sonder eynde is.
Twijfelijcke bedencken.
 Daar af staat my niet voor ghelesen te hebben.
Schriftuyrlijcke vereeniginghe.
 Ghy sult u dan bevinden daar niet wel op ghelet te hebben. Men leest dat Eeuwigh
 werden ghenoomt die Erffnisse der ^fonbevleekten, die ^gblijdtschappe der Heydenen
 inden Heere, die ^hStadt Godes, ende anders meer. Segt nu, zijn die onbevleekte ^fPsal.36.18.
^gPsal.5.12.
^hPsal.47.6.
 die hopen in den Heere, ende die Burgheren in de Stadt Godes Eeuwigh sonder
 beginne gheweest?
Twijfelijcke bedencken.
 Neen, maar sy hebben beginne ghehad.
Schriftuyrlijcke vereeniginghe.
 Sal alsulcx eynden?
Twijfelijck bedencken.
 Neen, maar oneyndelijck blijven.
Schriftuyrlijcke vereeniginghe.
 Daar siedy nu beteekeninghe van het woort Eeuwigh voor t'ghene dat beginne
 heeft ghehad, ende nemmermeer ensal eynden.
Twijfelijck bedencken.
 Ick siet, ende en meyndes te voren niet te sien
Schriftuyrlijcke vereeniginghe.
 Ghy bekent dat die Besnijdenisse eynden sal?
Twijfelijck bedencken.
 Ia, ten minsten als de werel eyndet.
Schriftuyrlijcke vereeniginghe.
 Soo is dan die Besnijdenisse niet te rekenen onder de dinghen die beghinne, maar
 gheen eynde en hebben.

Twijfelijck bedencken.

Neen.

Schriftuyrljck vereeniginghe:

Noch vindtmen een ander beteekeninghe van't woort Eeuwigh, dan die twee verhaalde.

Twijfelijck bedencken.

Welcke?

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Voor s'menschen leven hier inder tijt. Soo

wilde Paulus liever inder eeuwigheydt gheen⁺ vleesch eten dan hy sijnen broeder soude argheren. Ende soo vintmen van den willigen slave⁺ gheschreven dat hy sijnen Heere soude dienen inder eeuwigheydt. Seght nu, duncket u oock dat het woort Eeuwigh in den spreucke voorsz by t'Uerbondt ghevoeght, verstaan soude moghen woorden voor niet langher dan voor eens Menschen leven?

⁺1.Cor.8.13.

⁺Deut.15.17.

Twijfelijck bedencken.

Neen gheensins.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ten beteekent daar oock niet t'ghene dat sonder beginne ende sonder eynde is, insghelijcx oock ni[e]t t'ghene dat beginne heeft, maar gheen eynde.

Twijfelijck bedencken.

Neen, gheen van die drye beteekeninghen mach in't woort Eeuwigh zijn op dese plaatse van 't verbondt des Besnijdenissen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Daar moet dan een ander zijn.

Twijfelijck bedencken.

Het moet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wat beteyckeninghe soude na u meyninghe dat zijn?

Twijfelijck bedencken.

Ick weets niet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soude niet wel moghen zijn dat het woort Eeuwigh in dese plaatse ghenomen is gheweest voor t'ghene dat langhe tijdt gheduyrt, of onophoudelijck blijft tot dat het wesen komt, daar af die Besnijdenisse een teecken of Beelde is?

Twijfelijck bedencken.

Dat en waar soo vreemt niet. Maar vindt-men dat woort Eeuwigh in de heylige Schrift wel voor sulcx ghebruyckt?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Tot seer veele plaatsen.

Twijfelijck bedencken.

Laetter m[y] eenighe hooren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Heeft d'Aerde gheen beginne ghehad?

Twijfelijck bedencken

Sy heeft. Want sy is gheschapen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

⁺Nochtans leestmen dat d'Aerde inder Eeuwigheydt bestaat. Wat houdt ghy daar af?

⁺Eccle.1.4.

Twijfelijck bedencken.

Dat d'Aerde niet en sal bestaan inder Eeuwigheydt, of anders soude die Waarheydt ⁺onwaarheydt spreken, daar hy seydt: *Hemel ende Aerde sullen vergaan, maar mijne VVoorden en sullen niet vergaan.*

⁺Matth.24.35.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

So en mach dan daar dat woort Eeuwigh gheensins beteecken t'ghene dat beghinne heeft, maar gheen eynde, veele minder t'ghene dat beginne noch eynde en heeft.

Twijfelijck bedencken.

Soo ist.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Het beteeckent hier dan eenen langhen aan een duyrgen tijt. So doet dit woort Eeuwigh mede in 't verbondt van de Besnijdenisse ghestelt. Want die is niet eeuwigh gheweest. Sy sal oock niet eeuwigh wesen, immers niet uytterlijk in den vleesche. Sy is oock langher geweest dan eens Menschen leven. So merckt ghy nu lichtelijc dat het woort Eeuwigh hier in de Besnijdenisse beteeckent eenen lanckduyrgen tijt aen malcanderen volghende. Alst dan op dese plaetse die meyninge heeft: soo en is niet meer te verwonderen dat dese schaduwe (zijn⁺ niet alle oudt Testamentelijcke Ceremonien, schaduwen) op heeft moeten houden, als het wesen van dien quam ^{+Colos.1.16.17.} in des tijts volhey, ⁺namentlijk Christus. Die ist eynde van de Wet, sodanighe Ceremonien behelsende. Want dese is Iesus een Salighmaecker, die sijn Uolck ^{+Rom.10.4.} saligh maect van hare zonden: niet door een Lichamelijcke, maar door des Herten ^{+Mat.1.21.} besnijdenisse:⁺ daar t'Uleesch met sijnen lusten ende⁺ begerlijckheyden wert ghecruyst ende d'oude Mensche gedoodet. Daar op dan oock volght die beloofde ^{+Deut.30[.]6.} Liefde tot Gode uyt gantscher⁺ Herten ende uyt gantscher Zielen. Dese Liefde is ^{+Gala.5.24.} die vervullinghe der Gheboden. Dits het⁺ wesen der ware Besnijdenissen: ^{+Deut.30.6.} behoefmen daar dat is, oock meer die schaduwe. *VWant dat en is gheen Iode die ^{+Rom13.10.} uytwendelijck een⁺ Iode is, noch dat en is gheen Besnijdenisse die uytwendelijck gheschiedt in den vleesche: maar dat is een Iode die in't verborghen (een Iode) ^{+Rom.2.28.} is, ende die Besnijdenisse des Herten die in den Gheest is.* Dese Besnijdenisse en heeft niet opgehouden, noch en sal niet op houden so langhe daar Menschen wonen op dese sicht bare Aerde, die nochtans verganckelijckis Also mede niet dese wesentlijcke Besnijdenisse, van de welcke d'uyterlijcke maar een teecken of schaduwe is: ende om sulck lanck ende aan een d[u]yrende gheduyren soo wel eeuwigh wert ghenoeft als d'Aerde. Maar soo en ist niet met die Besnijdenisse in den vleesche, die haren tijdt uyt gheduyrd hebbende, te weten tot Christum toe? op houden moeste, als die schaduwe moet verdwijnen daar 't wesen komt.

vij.

Ick hebbe gevonden David de Soon Iesse, een Man na mijn herte, die alle mijnen wille sal doen. Acto.13.22.

David en dede niet den wille Gode, als hy met Betsabea Overspel dede, ende als hy aan haer man Vriam wert Manslachtigh. 2.Reg.11.

Twijfelijck bedencken.

GOdt heeft ende hadde al voor Davids tijden Overspel ende Doodtsalagh verboden. Die dede David beyde. So en dede hy in desen niet des Heeren wille. Waert oock Godes wille gheweest, hy en soude David daarom niet berispt, veel min ghestraft hebben ghehadt. Hoe mach dan waar zijn dat David alle Godes wille dede, soo de Text wel klaarlijckhoudt dat David doen soude? Of dan noch David in sijnre jonckheydt al schoon een Man na Godes Herte was, als doe ter tijt doende alle dat Godes wille was: mocht hy sulcx oock wesen ende doen, als hy Overspel ende Manslacht doende, een Overspeelder ende Dootslager worde? Dat en sal niemant

seggen. Of en sagen die al siende Oogen vande eeuwige Wijsheyt Godes, niet in Davids onnosele jonckheyt sijn toekomende Overspelighe ende Manslchtighe-Manheyt.

Schriftuyrlijcke Vereeniginghe.

Wat soude Godt verborghen zijn, die al siet voor Oogen wat was, is, ende worden sal.

Twijfelijck bedencken.

Hoe mocht Godt dan met recht voorseggen

dat David al sij[n]en w[i]lle soude doen, indien hy die toekomende grove zonden Davids sach?

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

So Godt sijne grove zonden voor-sach, alsoo voorsach hy oock sijn ootmoedigh beken van zonden, sijn ware af-latinghe van zonden, ende van doe voorts aan sijn volhardinge in de Onderdanigheydt Godes. Of meyndy dat sijn rechtschap[e]n aflaaf van zonden niet soo wel als sijne zonden ghesien en was in die eeuwighe Uoorsienigheydt Godes?

Twijfelijck bedencken.

Neen, soo wel verscheen teffens Davids boet als sij[n] zonden in de eeuwighe Uoorsienigheydt Godes.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

+Also is. Want Godt heeft voorsien welke die ghene souden wesen, die inden name Christi⁺ gelooven souden: die Iesum Christum aannemen souden: die +Rom.8.29.
kinderen Godes woorden⁺ souden: ende die het Evenbeelde sijns Soons (daar toe +Ioan.1.12.
Godt soodanighe heeft ghepredestineert) ghelijckformigh worden souden. Waren +Ioan.11.12.
dese luyden sodanighe al van te voren?

Twyfelyck bedencken.

+Uoorwaar neen, maar Zondaren ende vyanden⁺ Godes.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Alsmet dan hier mede alsoo neemt, dat God David noemde een Man na sijn +Rom.5.8.
Herte, die alle Godes wille doen soude: ende dit niet na t'ghene hy was eer hy Koning +Rom.5.10.
was, af als hy Overspel ende Dootslagh dede: maar na t'gene de Heere eeuwelijc
voorsach dat David na sulcke grove zonde soude worden: soo en blijft hier gheen
strijdigheydt altoos, gemerckt David daar na soodanighen Man is gheworden.

Twyfelyck bedencken.

Hoe danigh worde hy daar na?

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

+Godes Gheest s[e]lve getuyght in de heylige⁺ Schrift, dat David daar na is gheweest
een Man, wiens Herte volmaackt was; die dat⁺ recht was dede voor den ooghen +3.Reg.11.4, 15.3.
Godes, ende die niet af gheweken en was in alle sijne leven van alle t'ghene hem +3.Reg.15.5.
de Heere hadde bevolen, dan alleen in 't stuck van Uria. Ende⁺ die int anschouwen +3.Reg.15.5.
Godes met Gode wandelde in Waarheydt, in Rechtvaardigh[e]ydt ende met +3.Reg.3,6
oprechter Herten. Seght nu: Of hy niet en doet alle die wille Godes, die alle sulcx
doet?

Twijfelijck bedencken.

Uryelijck ja. alsment soo wil nemen, dat na dit toekomende oprecht worden Davids,
ende niet na sijne zonden daar voor gaande, David in de eeuwighe Uoor-ooghentheydt
Godes een Man was na t'herte Godes, die alle Godes wille voorts aan soude doen:
soo mercke ick wel dat hier alle schijn-strijdigheydt wijckt.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Soo nemende, neemtmens na den rechten sinne alhier (mijns beduncken) ende
oock na den gemeynen maniere van spreken der Godt-lijcker schriftuyren, daar mede
dan dese meyninghe doorgaans over een is stemmende. Maar wilmens anders nemen,
men sal weder-schriftelijcke ja Godts-lasterlijcke saken moeten ghevoelen van Gode.

Twyfelyck bedencken.

Welcke?

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Dat David, doende Overspel ende Doot-slagh, ghedaan heeft na den wille Godes.

Twijfelijck bedencken.

Dat is valsch.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Dat Gode sulck Overspel ende Manslacht aanghenaam zy gheweest.

Twijfelijck bedencken.

Dat waar lasterlijck.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Dat Godt self ghewilt heeft dat David die twee sonden soude bedrijven.

Twijfelijck bedencken.

Dat waar grouwelijk van Gode te ghevoelen.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Ende dat Godt David ghestraft heeft om bedreven te hebben t'ghene Godt selve wilde dat David soude bedrijven.

Twijfelijck bedencken.

Dat waar een Godtloos, Libertijnsch, ja Duyvelsch ghevoelen van Gode. Ick houde my aan u meyninghe veel liever. Want die is Schriftuyrljck ende sonder alle arghernisse.

vij.

Daar en is gheen Rechtvaardighe, oock niet een, Rom.3.10.

Van't bloet af des rechtvaardighen Abels. Matth 23.35.

Twijfelijck bedencken.

VVAs na den woorden Christi self Abel Rechtvaardigh: hoe sal't bestaan moghen daar met, dat d'Apostel seyt datter gheen Rechtvaardighe en is, oock niet een? Of soudet moghen zijn dat in Abels tijdt Abel Rechtvaardigh was, maar in Paulit tijdt, als hy dit schre[e]f, niemandt oock niet een Rechtvaardighe en was?

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Dat waar ghesejdt, terstont na de verderfnisse Adams wasser een Rechtvaardighe: maar t[e]rstont na de salighmakinghe Christi en wasser niet een. Luydet dat al Schriftmetigh?

Twijfelijck bedencken.

Neen.⁺

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

⁺1.Co.6.11

Is hy niet Rechtvaardigh die Rechtvaardigh ghemaect is in den name onses Heeren Iesu Christi, ende in den Geest onses Godes?

Twijfelijck bedencken.

Trouwen ja.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Sodanige waren al eenige van de Corinthiers ten tijden Pauli na t'ghetuygt van sijne eygen woorden. Dus en mach't die meyninghe niet hebben.

Twijfelijck bedencken.

Also ist. Dat getuygt Paulus doch. Warender dan oock Rechtvaardigh ghemaecte ende mitsdien (t'welck nootlijc moet volghen) Rechtvaardighe, ende dit noch ten

tijden Pauli selve: hoe mach Paulus hier Waarheynt gheschreven hebben, in't seggen:
Daar en is geen Rechtvaardighe, oock niet een?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghy siet hier uyt Pauli woorden selve, dat oock in sijne tijden, als hy dit schreef,
waren Rechtvaardighen op Aerden.

Twijfelijck bedencken.

Ick siet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hy Paulus seyt oock datter onrechtvaar-

⁺dighen waren, voor den welcken die Wet is ghegheven.

Twijfelijck bedencken.

⁺1.Timo.1.9.

Also. Maar dit behoefde gheen bewijs, men bevindt dat, leyder, al te veele.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo zijnder dan tweereleye Uolcken op Aerden, waar af t'ene is onrechtvaardigh, ende t'ander Rechtvaardigh, t'ene ongheloovigh, t'ander gheloovigh, ende t'een zondighende t'ander heyligh.

Twijfelijck bedencken.

Het is.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soomach hier die meyninghe des Apostels gheensins wesen, dat alle Menschen niemant uytghenomen, onrechtvaardigh, of dat niemant van alle Menschen Rechtvaardigh zijn en soude.

Twijfelijck bedencken.

Dat schijnt soo wel, nochtans dunckt my sulcx noch al eenighsins te moghen wesen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hoe dat?

Twijfelijck bedencken.

Soudet vreemt schijnen of d'Apostel hier mede wilde segghen dat alle Menschen oock niet een uytghenomen, sich inder jeugh met Adam verlopen, zondighe ende onrechtvaardigh worden, sulcx dat sy voor Gode inder Waarheydt al (niemant uytgenomen) onrechtvaardigh zijn om haar jeughdelijcke zonden, of syluyden sich met Adam al schoon daar na totten Heere bekeerden, alle heure ongherechtigheydt verlieten, ende alle des Heeren gerechtigheyden dede? Ende hier mede komt over een dat die sinnen ende ghedachten des Menschelijcken herten va[n]der jonckheydt af gheneghen zijn ten qua[a]de[n]. Wat wil d'Apostel Ioannes doch anders segghen met dese sijne woorden?⁺ *Ist dat wy segghen dat wy gheen zonde en hebben, soo verleyden wy ons selve, ende die V Waarheydt is niet in ons selve.* Ende in 't ije. ⁺1.Ioan.1.8. verset daar na, verklaarende dat hy sulcx spreeckt van de ⁺ voorleden zonden, seyt hy noch alsoo: *Ist dat wy segghen dat wy niet en hebben ghezondight* (siet daar ⁺1.Ioan.1.10. spreeckt hy opentlijck van de voorl[e]den zonden) *soo maecken wy hem loghenachtigh, ende sijn VVoort en is niet in ons.*

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Die meyninge en is soo vreemt niet ten eersten aan sien, maar om die selve also in't algemeyn te verstaan op alle Menschen, niemant uytgenomen: werde ick behindert van menighfuldighe tuyghenissen der Godlijcker Schriftuyren, verklarende datter veele zijn gheweest die vander jonckheydt af lust ten goeden ghehadt, den Heere ghevreesst, en[d]e in sijne Gheboden ghewandelt hebben. Dats wel het rechte teghendeel van ten q[uaade[n] ghenegen te zijn, ende te zondighen vander jonckheydt af.

Twijfelijck bedencken.

So ist doch, maar welke zijn die? Mooghdyer soodanighe oock in de H. Schrift vinden?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Gheen een of twee, maar seer veele.

Twyfelyck bedencken.

Noemter een.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

De Patriarich ^aIacob, sijn sone die huysche ^bIoseph, ^cSamuel, die Hofmeester ^dAbdias, de vrome Koning ^eIosias, de Propheet ^fEzech. d'Apostel ^gPaulus. Wilder meer?

^aGen.27.11.

^bGen. 39.12.

^cReg.2.26, 12.3.

^d3.Reg.18.12.

^e2.Par.34.2.3.

^fEzech.4.14.

^gActo.26.4.5.

^h2.Timo.1.3.

Twijfelyck bedencken.

[†]Neen, t'is al ghenoech, Ick en hadde niet ghewaant, dat ghyer een sodanigh soudet hebben kunnen voortbrengen. Ende komme nu in meerder verwonderen dan te voren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hoe datte?

Twyfelyck bedencken.

Machmen dese woorden Pauli? datter niet een Rechtvaardighe Mensche en zy, oock niet een? niet verstaan sonder onderscheyt van alle Menschen? ghemerckt daar oock in sijn tijdt Rechtvaardighen waren, soo nu is ghebleken: machment oock niet verstaan van alder Mensch[e]n jonckheyt, oock der gheenre die namaals Rechtvaardigh worden: soo mede neen blijktt uyt uwe inghevoerde exempelen van Godtvreesende jonckheydt: van wie salmen dit dan doch verstaan ghesproken te zijn? T'is immers van yemande, ende dat oock met Waarheydt ghesproken.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Het is.

Twijfelyck bedencken.

Uan wie ist dan ghesproken? Lieve laet het u niet verdrieten my dit te verklaren, wa[n]t my dunckt hier aan grootelijck te zijn gheleghen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Sonder twijfel. Neemt dan hier af mijn [†]meyninghe onder verbeteringhe. Men vindt in de H. Schriftuyre doorgaans, ende bysonder uytghebeeldet dryereleye aert van Menschen: namentlijck Godtloosen, die sich ^averblijden als sy quaat hebben ghedaan, t'welck kinderen des ^bDuyvels zijn ^cZondaren die sich bedroeven als sy quaaet ghedaan hebben, t'welck kinderen ^dAdams zijn: ende ^eRechtvaardighen, dien't een blijdschappe is recht te doen, t'welck kinderen ^fGodes zijn. Alle welcke dryereleye aert van Menschen d'Apostel Petrus uytspreect in een eenigh verset, segghende: *Ist dan soo, dat de ^gRechtvaardighe nauwelijcx behouden sal worden, waar sal de Godtloose ende Zondaar blijven?* Merckt ghy nu den onderscheydt tusschen die dryereley aert van Menschen?

[†]Onder-scheyt tusschen een Godtloos zondaar ende Rechtvaardighe.

^aPro.214.

^bIoan.8.44.

^cRom.5.10.

^dIere.32.19.

^ePro.21.15.

^f1.Ioan.5.20.

^g1.Pet.4.18.

Twijfelyck bedencken.

Ia ick eenighsins, maar mercke oock dat ghy daar meer af mooght segghen wildy?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ick meynde ghy daar met vernoecht soudet zijn gheweest, Nu ick anders sie, soo neemt boven al t'gheseyde noch desen, niet min merckelijcken onderscheyt dan die voorgaende, soo dat d'een geensins en mach zijn, t'gene d'ander is. Want ghelijck een kint des Duyvels wat naders is dan een kint Adams, soo is oock een kindt Adams wat anders dan een kindt Godes.

Twijfelyck bedencken.

Laat my dat doch breeder hooren.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Gaarne. Een kint des Duyvels is met sijn⁺ Helsche vader soo in den hate ten goeden vereenight, ende door sijne zonden sulcx verstrickt, dat hy sich niet en mach tot Gode bekeeren ende goedt doen, want hy is een quaade Boom. Daar teghen is een kindt Godes door Liefde⁺ ten goede in Christo met Gode so vereenight, dat hy sich niet en mach van Gode af keeren ende quaat doen, want hy is een goede Boom. Maar de Zondaar, als noch niet vereenight zijnde metten Duyvele, oock niet met Gode, ghelijck sijn vader Adam was na den valle, staat noch tusschen beyden, ende mach gheroepen⁺ zijnde van Gode, sich noch met Adam

⁺aert van des Duyvels kint.
Pro.5.22. Isai.5.18. Ioan. 1.5.
Iudas.12

⁺aert van een kint Godes.
1.Cor.13.5.8. Rom 8.39. Ioan
17.21. I. Ioan.3.9, 5.18.

⁺aert van een Zondaar.

bekeeren to Gode, of met Cain sich hardt-neckelijck afkeeren van Gode totten Duyvele.

Twijfelijck bedencken.

Die onderscheydt is merckelijck, oock treffelijck nut, ende by my noyt voor nu alsoo ghehoort. Sy is oock hooghnodigh om weten. Want menigh kleynhertigh zondaar sich on-bescheydelyck een Godtloos achtende, valt in de Godtloose vertwijfeltheydt, ende wort dat hy niet en was, te weten een Godtloos. Ende beginne nu te mercken uwe meyninghe.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Welck acht ghy dan die te wesen?

Twijfelijck bedencken.

Dat het ghesproken is van't quade gheslachte der Menschen, te weten van de Godtloosen, of ten minsten van de Zondaren, die sulcx blijvende als quade Boomen, niet goets en doen, noch gheen goede Uruchten en moghen dragen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Also. Dat is doch mijne meyninge. Men siet immers opentlijck by den apostel Paulum in dese selve Brief beschreven tweereley aart van Menschen, soo wel onder den Ioden als Heydenen. Want van de quade Heydenen ende quade⁺ Ioden te samen seyt hy alsoo: *Verdriet en de benautheydt over alle ziele der Menschen die quadt wercken, der Ioden voorneemlijck, ende oock der Griecken (te weten der Heydenen)* ^{+Rom. 2.9.} Maar wederomme schrijft hy in't naastvolghende⁺ verset van de goede Ioden ende goede Heydenen aldus: *Maar prijs ende eer, ende vrede allen den ghenen die goedt wercken, den Ioden voorneemlijck, ende oock den Griecken.* ^{+Rom.2.10.} Machmen oock wel naackter ende klaarder segghen datter onder Ioden ende Heydenen (daar onder zijn alle Uolcken begrepen) waren tweereleye aart of gheslachten, van de welcke t'eene goedt was, ende t'ander quaat?

Twijfelijck bedencken,

Neen voorwaar, ende daar uyt mercke ick nu niet alleen dat alle Menschen, niemant uyt-ghenomen, soodangihe quade luyden niet en waren als hier wert beschreven: maar dat d'Apostel sulcx alleenlijck seyt van't eene gheslacht of aart der Menschen, te weten van de onboetvaardighe Zondaren ofte van de Godt-loosen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wildy dit noch klaarder sien, soo merckt van wat aart van Heydenen d'Apostel spreeckt ⁺ daar hy seydt: *Daarom dat sy Godt ghekent, maar niet als Godt gheeert noch ghedanckt en hebben, maar sy zijn in hare ghedachten ydel, ende haar onverstandigh herte is verduystert gheworden.* ^{+Rom.1.21.}

Twijfelijck bedencken.

Als ick daar op lette ende op't ghene daar voorts staat tot het eynde: van dit eerste Capittle, soo sie ick wel dat daar worden beschreven: *Ick segghe nu niet zondighe, maar recht Godtloose Heydenen.*

Schriftuyrlijcke vereeniginghe,

Ghy siet recht. Wildy nu sien waar die selve Apostel quade Ioden beschrijft, soo leest het⁺ 17. verset tot het 24. incluys van't tweede Capittel.

Twijfelijck bedencken.

^{+Rom.3.17.20.}

Ghy wijst my al recht aan, my staat dat wel voor. Want hy den Ioden daar beschuldicht van Diefte, van Overspel, van Afgoderije, &c t'welck niet en zijn goede, maar goedeloose of godtloose Ioden.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Recht segdy. Daar hebben wy nu uyt desen Apostel self andermaal klare ende vaste tuygh-nisse, soo wel van quade Ioden als van quaad[e] Heydenen. Wederomme handelt hy daar mede in den selven Brief van goede Ioden, te⁺ weten van die besneden zijn van Herten, die prijselijc zijn voor Gode self. Ooc mede daar hy sich self ^{+Rom.2.29.} mede reeckent onder het overblijfsele⁺ der I[o]den, t'welck uyt ghenaden is verkoren.

Twijfelijck bedencken.

^{+Rom.11.1.2.3.4.5.}

Soo ist.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Datter oock goede Heydenen waren siet-men d[a]ar Paulus schrijft, *Datse⁺ gherechtvaardicht sullen werden, niet die de VVet hooren, maar diese doen.* Ende ^{+Rom.2.13.}

voorts varende seyt hy: *Dat die Heydenen van natuyren des⁺ VVets inhouden doen, bethoonende dat de VVet Godes in hare herten is gheschreven.* Item noch⁺ daarna: ^{+Rom.2.14.15.}

Dat die Voorhuydt (te weten die Heydenschap) *die de Rechtvaardighmakinghe des VVets onderhoudt, ghereeckent sal worden, ^{+Rom.2.26.} tot een Voorhuydt, maar tot een*

Besnidenisse, ende dat het ghene van natuyren een Voorhuydt is ende die VVet volbrengt, den Ioden sal verdoemen. Wat dunckt u daar af? zijn dat godt-loose Heydenen? ^{+Rom.2.27.}

Twijfelijck bedencken.

Neen voorwaar, maar Rechtvaardighe Heydenen. Soo waren d'andere, welcker Herten⁺ besneden waren, mede aldaar vermeldet, Rechtvaardighe Ioden: alsoo in sodanige Ioden volbragt was die Belofte henluyden ghedaan van de Liefde Godes ^{+Deut. 30.32.} uyt gantscher Herten ende uyt gantscher Zielen. Welcke Liefde tot Gode den Born ende wortel is van de Liefde totten Naasten, die daar uyt vlietet ende spruyt. In welke twee saken begrepen zijn alle die Wet ende Propheten: als wesende die onderhoudinghe der Gheboden Godes, ende de bandt der volkomenheyt.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Men moet dan bekennen uyt dese woorden Pauli selve, dat hy ielt ende wiste datter oock waren Rechtvaardighe, soo wel onder den Heydenen, als onder den Ioden.

Twijfelijck bedencken.

Men moet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

So volght dan mede dat d'Apostel met dese woorden in questie: *Daar en is gheen Rechtvaardighe, oock niet een:* niet ghemeynt en heeft datter niet een en soude zijn onder alle Menschen, maar wel datter niet een en is onder alle dat quade gheslachte ende aart van Menschen by hem daar beschreven, ende dit soo wel onder den Ioden als onder den Heydenen. Hier af hadde hy daar voor ghesproken, dese neemt hy hier weder op, ende tast hier met soo ernstelijcken berispinghe aan, dat eene quade, zondige, ende Godtloose, maar gheensins het ander goede, heylighe, ende Godtlijcke gheslacht der Menschen.

Twijfelijck bedencken.

Alle sulcx mercke ick nu ontwijfelijck waarachtigh te zijn.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Immers, dat noch meer is, soo schijnt d'Apostel hier niet te spreken van de Godtloose Heydenen, maar van de Godtloose Ioden alleenlijck. Want by dese, ende

niet by den Heydenen, hadde het meeste gheloof die Psalmen ende Isaias, uyt welcker ghetuyghenissen d'Apostel hier zijn segghen neemt, ende bewijst.

Twijfelijck bedencken.

I[c]k mercke u seggen w[e]l, ende sie nu by na gantsch een ander meyninghe te zijn in des Apostels woorden dan ick voornm[a]als waande. Nochtans sie ick meest alle Gheleerden deser tijden dese woorden Pauli sonder alle onderscheyt beduyden op all[e]n Menschen, niemande uytghenomen.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Ommen alle sodanighe hier inne te voldoen, soo veele in my is, oock u soo noch eenighen twijfelachtigheyt in desen by u mocht zijn ghebleven: soo vraghe ick hier: Of alle Menschen niemant uytghenomen, soda[n]igh altijd gheweest zijn ende nu noch zijn, ende dit dan noch soo dat elck Mensche alle of eenighe van die quade stucken by Paulum daar ghestelt, in sich ghehadt heeft ende nu noch in sich heeft? Dan of hy verstaat dat alle Menschen soodanigh zijn gheweest, maar dat alle Menschen niet altijd sodanigh zijn ende blijven?

Twyfelyck bedencken.

Andere verstaant meest al dat alle Menschen niemande uytghenomen, sodanigh zijn gheweest voor dien tijden als d'Apostelen dit schreeft, doe ter tijt ende oock nu noch zijn: doch niet so, dat alle die quaden teffens souden gheweest zijn ofte zijn in elck Mensche: maar dat gheen Mensche gheweest en is, oock nu noch niet en is, die niet ten minsten eenighe van die quade stucken in sich heeft.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Dat verstaan doch veele nu alsoo ghy seght. Maar merckt ghy al te recht wat grover mis-verstandt daar uyte nootlijck moet volghen?

Twijfelijck bedencken.

Duysterlijck als doo een Nevel, ende wilde tgaarne wat klaarder uyt u hooren.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Daar uyt moeste noodtlijck volghen, dat hiet alleen de Psalmiste, maar oock Isaias ende Paulus selve, als sy s[u]lx schreven, waren, of Godtloos, of onrechtvaardigh, of onverstandigh, of niet vraghende na Gode, of afgeweken ende onnut, niet goets doende, of bedrieghlijck van tonghe of ver[n]ij[n]igh va[n] lippen, of vervloect van monden, of (in somma) sonder vreesse Godes. Seght nu, is daar ook eenigh stuck onder alle die voorsz Quaden soo kleyn, of het en sluydt elck allen den ghenen daar 't inne is, uytten Rijke Godes?

Twijfelijck bedencken.

Dat ick mercken kan niet. Maar houde elck der voorsz stucken voor verdoemelijck ende Godtloos.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

So moet dan oock volghen uyt het ghevoelen der luyden, die elcken Mensche, niemanden uytghenomen, altijd schuldi[g]h houden, ten minsten aan eenighe der voorsz stucken, dat alle Menschen al t'leven deur zijn ende blijven verdoemelijck ende Godtloos, oock die Heylighen Godes, als die Psalmiste, Isaias, ende het verkoren vat Godes, Paulus mede.

Twijfelijck bedencken.

Dat moeste noodtlijck volghen.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Zijn alle Menschen iemante uytghenomen, noch altijd soo verdoemelijck ende Godt loosen: wat luyden sullent wesen die Heyligen sullen zijn, Godtsalighen ende Lidmaten Christi? Waar sal die Kercke Godes blijven? Eertmen soo doende oock

te recht waarlijck den Heyligen *ende* uytverkorenen Godes? Zijn [oock] die Heyligen Godes noch altijd sodanigh, al en waar 't maar in't minste der voorsz quaden, wat onderscheydt salder zijn tusschen den Heylighen Godes, ende (ick segghe nu niet alleen Zondaren, maar oock) de[n] Godtloo-sen self? Wat gheloove salmen dan sulcken Goddeloosen valschen ende bedrieglijcken luyden, het zy dan oock Paulus, Is[a]ias, of David, of wie wil, doch in haar segghen mo-ghen gheven? Salmen met het ghetuyghnisse van sulcke valsche verdoemelijcke of Goddeloose Mensche oock yet gheloofwaardelijcx moghen bewijzen?

Twyfelyck bedencken.

Uoorwaar niet altoos, die niet moedtwilleus en wil bedroghen zijn. Ende ick bemercke nu niet duysterlijck maar klaarlyck, dat in-dien men niet lasterlijck teghen den Heylighen Godes en wil handelen, niet alle Menschen alle haar leven deure so[o]danigh en zijn, ende blijven in't deel soo weynigh als in 't gheheel, als dese quade ende Goddeloose luyden hier worden beschreven. Ende dat mitsdien oock dese woorden Pauli: *Daar is gheen Rechtvaardighe, oock niet een*, niet te recht en mogen inghevoert worden tot bewijs, dat gheen van alle Menschen Rechtvaardigh en is.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Soo volght dan mede hier uyte, dat dese woorden Pauli gheensins en strijden teghen die woorden Christi van de Rechtvaardigheyt Abels ghetuyghende.

Twyfelyck bedencken.

Soo ist.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Dit was't dat u bekommerde, ende is daar-omme u twijfele verdwenen, soo ick mercke in desen. Maar om u immers noch meer te versaden, soo laat ons nu dese saken nemen [o]ver d'ander zijde.

Twijfelijck bedencken.

Over welcke?

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Hebben wy niet bewesen dat alle Menschen niet altijd soodanigh, als d'Apostel desen quaden aert van volcke hier beschrijft, en zijn gheweest, ghebleven ende blijven, het zy dan in't deel ofte in 't gheheel?

Twyfelyck bedencken.

Wy hebben?

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Laat ons nu nemen des Apostels meyninghein desen te zijn gheweest (soo eenighe houden) dat alle Menschen niemande uytghenomen, ten minsten in eenighe der voorsz quade stucken vervallen ende schuldigh zijn gheweest, maar dat die Gheloovige ende Heylige Godes sulcx nu niet meer en zijn: soo seght my, of u al bedunckt, dat de ghene die sulcx gheweest zijn-de, sulcx nu niet meer en zijn, sulcx of soodaanigh nu oock meer zijn?

Twyfelyck bedencken.

Dat is onmoghelijck, het wederspreeckt hem selve. Want watmen gheweest is (na die ghemeyne wijze van spreken) en is men nu niet meer. Immers datmen nu niet meer en is, en machmen nu niet meer zijn.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Alsoo, ende dit meynt oock de selve Apostel,⁺ daar hy seydt van eenighe der Corinthiers, voormaals gheweest zijnde Hoereerder, Overspeelders, Onkuyschen, Sodomijten, Dieven, Ghierigaars, Dronckaarts, Laste-raars ofte Roovers: Ende

⁺I. Corint. 6.10.

sodanige zijn eenige⁺ uwer gheweest, maar ghy zijt afghewassen, ghy zijt gheheylight,
ende ghy zijt gheRecht +1. Corint. 6. 11.

vaardicht in den n[a]m[e] onses Heeren Iesu Christi, door den Gheest onses Godes.

Twijfelijck bedencken.

Recht. Ghy wilt segghen: waren sy van sulcke quade vlekken afgewasschen, soo en mochten sy die niet meer hebben, maar daar van reyn zijn. Waren sy van sulcke zonden geheylicht, soo en mochten sy die zonden niet meer hebben noch doen, maar heyligh zijn: ende waren sy van sulcke onrechtvaardigheyden gerechtvaardicht, soo en mochten sy nietmeer zijn onrechtvaardigh, maar Rechtvaardigh.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dats die meyninghe, soomen niet en wil van den Christen maken een Hondt, die telcken⁺ sijn spousel weder inne slorpt, moet nootlijck volghen, dat hy na sijne bekeeringhe wort Rechtvaardigh, soo dat hy van sijne onreynigheyden in Christi ^{†2.Pet.2.22.} reyne bloet ghewasschen zijnde, ghereynight ende reyn werdt, ende in Christi Rechtvaardigheydt te recht gheRechtvaardicht zijnde Rechtvaardigh is, ende dit inder Waarheydt, ghelijck als die van den Sone vry is ghemaackt, te recht vry is.

Twijfelijck bedencken.

Dat mach ick niet wederspreken sonder Christi woorden, die dit zijn, oentlijck te wederspreken.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo en mooghdy, noch niemant anders (so icks achte) wederspreken datter Rechtvaardighen zijn. Ende dit is t'ghene anderen door't misverstant deser woorden Pauli in gheschille schijnende, willen wederspreken.

Twijfelijck bedencken.

Dat is soo. Ende sie nu noch klaarder dan eerst, al ist sulcx datter onder het quade gheslachte onder den Zondighen ende Godtloosen aart der Menschen niet een en is Rechtvaardigh, soo d'Apostel hier seyt, ende dat warachtelijck: Dat daar uyte niet en mach besloten werden, dat onder het goede gheslacht, onder den heylighen ende Godtsalighen aardt der Menschen niemant Rechtvaardigh en soude zijn: want anders en mochte die Waarheydt selve Iesus Christus, van Abels Rechtvaardigheydt ghetuyghende, gheen Waarheydt hebben ghesproken, t'welck lasterlijck waar te dencken alleenlijck.

Schriftuyrlijcke Vereniginghe.

Also. Na dien nu Paulus spreeckt van den quaden, ende Christus van den goeden gheslachte ende aart van Menschen: blijktt dat elcks segghen van beyden warachtigh is: soo dat onder dien quaden hoope niemant Rechtvaardigh is: maar dat het goede hoopghen Rechtvaardigh is. Sulcx dat dese twee Sproken niet meer en strijden tegen malkanderen, dan of yemant seyde: Onder alle Wolven ter werelt en isser niet een, die sachtmoedigh, on-bloedigh ende goedigh is. Ende daar op een ander seyde: Men vindt sachtmoedighe, on-bloedighe, ende goedige Schapen. Want dese beyden soudent waarheydt segghen, sonder dat heur segghen eenighsins teghen elckander soude strijden. Willen wy dit noch een weynigh naarder ondersoecken?

Twijfelijck bedencken.

Mijnent halven en ist niet noodigh. Maar ick mercke dat ghy my noch meer berichts hier af wilt doen hebben, om voor my te beter noch anderen nut te zijn.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghy merckt recht. Laat ons dan aan mercken d'ommestanden selve van de plaatsen, uyt de welke Paulus dese sijne woorden heeft ghenomen. Het is kennelijck dat hy die 11.12. ende 13. versen in dit iij. Capit. totten Romeren heeft ghenomen uyt den

13. Psalm. Segt nu, van wat Uolck handelt, jae beghint aldaar die Psalmiste? Uan alle Menschen ter werelt in 't alghemeyn?

Twijfelijck bedencken.

Gheensins.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Uan de wijse ende Godtsalighe mensche?

Twijfelijck bedencken.

Uan niemandt minder.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Uan wie dan?

Twijfelijck bedencken.

Uan de zot, die Godtlooselijck in sijn herte seyt, daar en is geen Godt.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo spreeckt daar dan de Psalmiste van de Godtloose, dats van 't een[e], ende alder quaat-ste gheslachte der Menschen, alle soodanighe quade ende Godtloose stucken.

Twijfelijck bedencken.

Hy spreeckt alle sulcx van sodanighe.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ist dan niet een grove onbescheydenheydt, dat oock gheleerde Mannen alle sulcx duyden willen op allen Menschen, oock opten wijzen Menschen, die Godtsalighlijck bouwen op Christum? Of zijnder sulcke gheen altoos in de werelt?

Twijfelijck bedencken.

Die dat seyt, die soude oock moeten seggen datter gheen Kercke noch volcke Godes ter werelt en is.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat is waar, ende die dat seydt, die moet oock segghen dat die Psalmiste selve oock een Godloos was, als hy den Godtloosen aldus berispte. Immers oock dat de Psalmiste self oock niet en vraaghde na Gode, als hy nochtans self in dese selfde Psalm begheerlijck na Gode vraghende ende verlangende, seyt: *VVe⁺ sal uyt Syon Israel saligheydt gheven?* Was daar (so men nu wil leeren) geen volcke Godes ter werelt. Maar waren alle Menschen sulcke Godtloosen: salmen niet moeten segghen, dat de Psalmist in dese selve Psalm segghende ende klaghende in den persooone Godes heftighlijcken⁺, *Dat die quaatdoenders Godes volck als broot verslinden*, openbaarlijck ende onschamelijck daar aan heeft gheloghen? Lieght hy in een selve Psalm soo grofflijck, wie sal sulcken loghenachtighen tuyghe moghen ghelooven? Hy seydt daarmede, *dat Godt is by het⁺ Rechtvaardigh gheslachte*, Wasser niet een Rechtvaardigh ter werelt, oock niet een, soo Pauli woorden met brengen. hoe mach de Psalmiste hier waarheydt segghen? Soo mede is elcken kondt, dat hy vryelijck al na Gode vraaght, ende geensins een Godtloos is, die opten Heere hoopt. De Psalmiste seyt hier al mede: *Dat die Godtloosen te schanden hebben gemaackt den raadt der armen, welcker hope de Heere is.* Waren dese die opten Heeren hoopten, oock Godtloosen?

Twijfelijck bedencken.

Neen, dat mach niet zijn. Ick versta nu grondlijck, dat hier gehandelt wordt van tweereleye aart of gheslachten van Uolcken, waar af het eene is zot ende Godtloos, ende t'ander geslachte Rechtvaardigh. So noemet die Psalmiste hier selve, ende klaagt swaarlijck dat het gheslachte der Goddelosen, het geslachte

der Rechtvaardighen verdruckt ende verslindet. Het eene gheslacht hoopt opten Heere, t'ander vraaght niet na den Heere. Het eene gheslacht is Godtloos, t'ander is Rechtvaardigh: ende het eene gheslacht vervolghet, maar t'ander gheslachte wert vervolghet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Alsoo. Wat dunckt u nu? Moghen die vervolghde ende die vervolghers, het volck Godes, ende die Godtloosen, of die quaattoenders ende die Rechtvaardighe oock een selve Uolck wesen?

Twijfelijck bedencken.

In gheender wijsen. Ende mercke soo langher soo naackter, dat het een leelijcke onbescheydenheydt is, datmen t'ghene de Psalmiste soo klaarlijcken spreekt van de Godtloosen ende quaattoenders, so plompelijck beduyden wil op het Uolck Godes ende opten Rechtvaardighen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

[†]Ghy seght recht. Laat ons nu komen op des Apostels woorden, houdende: *Welcker mont is vol vervloekinghe ende bitterheydt,*

[†]Rom.3.14.

Twijfelijck bedencken.

Waar uyt zijn die ghenomen?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wt de Neghende Psalm, verset 7. Dit treckt men nu mede op allen Menschen, ende mits-dien oock opten Gheloovighen kinderen Godes, wilmen sien met wat bescheydenheydt, soo moetmen sien van wat luyden die Psalmista daar sulcx spreekt.

Twijfelijck bedencken.

Dat moet zijn. Maar van wat Uolck meyndy dat hy daar handelt?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ick meyne niet, maar sie ende wete dat hy daar handelt van de Hoovaardighe ^a Goddeloose, van de ^bZondaar, die ^cGode niet en heeft voor ooghen, ende ^ddiens ^eweghen altyt besmet zijn. Wie en merckt niet dat dese niet onschuldigh, maar ^fniemande uytghesondert, soodanighe? Wie sullen dan zijn die ^gArmen ende ^hOnschuldighen, van de welcke die selve Psalm seyt, dat van die bloedtgierighe ⁱGodtloosen omme te dooden ^jbelaaht is worden? Of en zijnder gheen armen van ^kgheest, den welcken het Rijcke Godes toe komt? Of en zijnder gheen onschuldighe ^lvan handen, die daar sullen klimmen opten heylighen Bergh des Heeren?

^aPsal.9.2.

^bPsal.9.3.

^cPsal.9.4.

^dPsal.9.5.

^ePsal.9.9.

^fPsal.9.8.

^gPsal.9.8.

Twijfelijck bedencken.

Soo daar sulcke gheen en waren, wat souden Christi woorden van de Armgh[e]stighen ende des Psalmisten woorden van den Onschuldighen doch anders zijn dan een ydelheydt, droom ende wane? Dat machmen bylo niet dencken.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Veel min segghen. Men siet hier dan al mede dat sulcx niet en is ghesproken van beyde gheslachten der Menschen, te weten soo wel van de goeden als van de quaden, maar alleen van de quaden, ende gheensins van de goeden.

Twijfelijck bedencken.

Men siet dat wel opentlijk. Maar die ander woorden Pauli, van de voeten die ^a snel zijn om bloet te storten, zijn ghenomen (soo my dunckt) uyten ^bProverbien. ^aRom.13.15
Twijfelijck bedencken. ^bPro.1.16.

Uan wat Uolck spreeckt hy daar?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Uoorwaar oock niet van alle Menschen, niemande uytghenomen, maar alleen van't gheslacht der boosen. Hy spreeckt daar van de Godtloose ^czondaren, die opter ^d onnooselen ^e bloet loeren. ^f Soo spreeckt oock dat versken: In hare weggen is vernielinghe ende ellendigheydt &c. ghenomen uyten Prophete Isaia. Want die aldaar mede soo opentlijk spreeckt van de Godtloose bloetmannen, welcke voeten haasten om onnosel bloet te storten, dat het my een groote verwonderinghe is, sulcx niet ghemerckt te worden. ^cPro.1.10.
^dPro.1.1[1]
^eRom.3.16.
^fIsa.59.7.

Twijfelijck bedencken.

Het begint voorwaar my oock te verwonderen. Ist dan swaar om te mercken dat sulcke onnosele Menschen, welcker bloetstortinghe werdt ghesocht van de Goddeloosen, ander Menschen zijn dan die Goddeloosen? Dat ⁺ sy den Goddeloosen gantsch ongelijck zijn? Ende dat die onghelijckheyts oorsake es vander Godt-loosen ⁺Toan.15.19. hate teghen henluyden? Zijn't ander Menschen, ist niet een grove onbescheyden-heydt, datmen van henluyden seydt alle t'selve dat die Propheet seydt van de Goddeloosen?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Onbescheyden heydt ist, ende die niet kleyn. Men merckt immers licht, dat de ghene die ⁺ af wijckt van't quade, gheen Goddeloose meer en blijft, maar een Rechtvaardige is die in sijn Rechtvaardigheyt sal leven. Sodanige rechte afwijckers ⁺Isa.59.15: Ezech.18.22 van't quade worden tot ⁺eenen Roof der Godtloose bloethonden voorsz. Also vindtmen hier noch al mede tweereleye geslachten ofte aart van Menschen, namentlijk ⁺Isa.59.15. afwijckers van, ende blijvers in't quade, insgelijcx vervolghde *ende* vervolgers. Met wat schijne van waarheyts machmen dese beyde so gantsch onghelijck, ja soo gantsch contrar[i]e zijnde, onder eenen selven name van Godtloosen behelsen? Neemtmen so doende, niet wech alle onderscheyt?

Twijfelijck bedencken.

My dunckt waarlijk Ia.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soude also de Propheet Isaias den Godt-loosen om sulcke bloedighe Goddeloosigheyt door den Gheest Godes beschuldighende, niet self mede sodanigen Goddeloosen bloethondt moeten zijn geweest? Soude hy dan oock niet selfs metgaders alle andere Godtvresende luyden sijnre tijden hebben ghehoort in *ende* onder dat Godtloose gheslachte?

Twijfelijck bedencken.

Dat moeste nootlijk zijn, als men dese woorden Isaie by Paulum verhaalt, alsoo wil duyden, dat alle Menschen, niemant uytghenomen, noch sodanighe luyden zijn, als Paulus daar beschrijft. Sonderlingen ghemerckt sulcke beduyders van dese woorden Pauli, die selve voortbrengen om te bewijzen datter niet een Rechtvaardigh Mensch en is op Aarden. Ende versta nu (Gode zy lof ende u dancke) datter altijd een Abel, een Isaac ende een Iacob is ter werelt neven een Cain, een Ismael ende een Esau met heuren gheslachten. Dat is datter altijd zijn goede ende Rechtvaardighe, neven die quaden *ende* onrechtvaardige Menschen: te weten een volck ende kercke Godes, neven een volck ende kercke des Duyvels. T'welck niet en mochten zijn, indien alle Menschen sodanighe waren van aart, als t'volcxken by den Apostel Paulum hier beschreven. Onder

alle w[e]lcke (maar niet onder den volcke Godes) niet een en is Rechtvaardigh, oock niet eene. Ende dat mitsdien d'Apostel hier sprekende sulcx van 't gheslachte der Godtloosen, gheensins daar mede en heeft willen segghen dat onder t' gheslachte der Godtsalighen niet een Rechtvaardighe en soude zijn. Daar by ick nu oock licht mercke dat in dese twee spreucken gheen strijdigheydt altoos en mach werden bevonden.

ix.

Al ist dat de Rechtvaardighe sevenmaal daaghs valt, soo rijst hy weder: maar die Godtloose valt in't quade. Proverb. 24.16.

De Rechtvaardighe en sal nemmermeer beweeght werden. Proverb.10.30.

Twijfelijck bedencken.

MAch oock yemandt vallen sonder sich te beweghen, het zy dan na den Lichame ofte oock na de Ziele.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Neen.

Twijfelijck bedencken.

Hoe mach dan over een komen dat die Rechtvaardighe sevenmaal daaghs valt, ende dat die Rechtvaardighe nemmermeer en sal beweeght worden? Nochtans staan dese Sproken beyde in den Proverbien Salomonis: Ick mercke hier groote duysterheydt, want strijdigheydt en macher niet wesen. Nochtans wert op dese eerste Sproke van't vallen by veelen grootelijck ghebouwet, die opinie, van dat oock die wedergheboorne al t'leven deur moeten zondighen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat is sulcx, daarom is aan 't rechte verstandt van desen Spreucke Salomonis niet weynigh gheleghen: ende waardigh om in de vrees des Heeren, met aandachtigh opmercken daar na te speuren. Seght daarom voor 't eerst, staat dat woordt *des daaghs* oock in den Hebreuschen Text.

Twijfelijck bedencken.

Neen. Daar staat maar: *VWant of schoon de Rechtvaardighe seven maal valt, soo staat hy weder op.*

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo ist. Ende na luyden van die Text, en volght niet mootlijck dat hy al sijn levenn deure⁺ of alle daghe seven maal moet vallen. Want hy na seven ende t'seventigh maal seven maal zondighen, berou mach krijghen ende van zonden aflat. Die dan ^{+ Mat.18.22} noch eens recht af laat te zondighen, volbrengt des Heeren bevelen:⁺ *Gaat ende en zondight niet meer.* Ende en mach noch dan in allen ghevalle dese Sproke niet ^{+Ioan.8.11.} Wettelijck gebruyckt worden tot een ghetuyghe van dat d'alderheylichste Mensche noch al sijn leven deure moet zondighen. Ende dit noch al ghenomen die name *Rechtvaardighe* al hier ghestelt ware niet voor een die eerst beghint Rechtvaardigh te worden, maar voor eenen die nu al Rechtvaardigh is. Oock mede als men dat woordt *vallen* hier niet en verstaat voor in teghenspoet komen, maar voor zondighen self. Uan welck verstandt beyde, soo van de naam Rechtvaardighe, als van't woort vallen

wy te spreken hebben, ende eerst van de name *Rechtvaardigh*, Want handelende van eenen die Rechtvaardigh is, moetmen weten⁺ wat het is Rechtvaardigh te wesen.

Twijfelijck bedencken.

⁺Wie Rechtvaardigh is.

Men moet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Men vind een Rechtvaardighe die noyt van aanbeghinne totten eynde sijns levens en zondighde. Sodanighe is gheweest de Heere Christus Iesus. Ist niet sulcx?

Twijfelijck bedencken.

T'is.

Schriftuyrlijcke ereeniginghe.

Men vindt Rechtvaardighen die eertijds⁺ ghezondicht hebbende, daar na voorts af laten van 't zondighen. Dese laat het quade ende doet het goede.

⁺1.Pet.3.12. Psal.36.27.

Twijfelijcke bedencken.

Recht, sodanighe zijn 't die leedtwesen toonen⁺ van alle heure ongherechtigheyden die sy ghedaan hebben, ende alle des Heeren Gheboden houden.

⁺Ezech.18.21

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Also ist. Dit zijne, niet die hoorders, alleen,⁺ maar doenders des Wets werden ghenoomt: oock niet die maar roepen Heere, Heere, maar die daar doen die wille des Uaders. Welcke Rechtvaardigheydt inder Waarheydt bestaat ende niet in den waan of schijne, als der⁺ Pharizeen gerechtigheydt: die sy derhalven so verde te boven gaat, als wesen den schaduwe.

⁺Roma.2.13.

⁺Mat.5.21.

Twijfelijck bedencken.

Men maackt nu ghemeenlijck wat anders van een Rechtvaardigh Mensche.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wat?

Twijfelijck bedencken.

Een zondigh Mensche die niet en heeft dan onrechtvaardigheydt, die hem uyt ghenaden niet en wert toegherekent, ende die geen Rechtvaardigheydt in sich en heeft, maar sy werden hem toegherekent als of hy die hadde.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

So maacktmens nu doch, ende dat niet gheheel t'onrecht, als daar nochtans soo veele ware Rechtvaardigheyds is: dat die zondaar sich self grondlijck kan verdoemen, soo 't gheviel in den eenen moorder. Maar daar inne heeftmen geen groot recht, datmen den Rechtvaardigen altijd maar in de voorsz toerekentlijck Rechtvaardigheydt laat blijven: sonder te gheloooven dat yemandt door Godes genade in Christo na der Waarheynt mach Rechtvaardigh worden. Dit loochent men nu opentlijck, ende hier inne mach ick soodanighen niet toe-stemmen.

Twijfelijck bedencken.

Uindtmen dan in de H. Schrift erghens⁺ sodanighe Rechtvaardighen ghenoomt?

Schriftuyrlijcke Vereeniginghe.

⁺Of men Rechtvaardigen vindt.

Hebby niet terstont selve uyt Ezechiel voort-gebracht die ware gedaante eens Rechtvaardighen, namentlijck alle die 't quade laat ende⁺ alle goet doet?

Twijfelijck bedencken.

⁺Exempelen der Rechtvaardighen.

Ia wel. Maar al ist gheboden: soo volght daar uyt niet datter sulcke zijn gheweest, noemter kondy.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Niet ick, maar die Godtlijcke Schrift noemter u veele.

Twijfelijck bedencken.

Welcke?

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

^aAbel, ^bNoe, ^cAbraham, ^dIosue, ^eCaleb, ^fSamuel, Item ^gDavid, ^hIob,

^aMat. 25.35. Hebr.11.4.

^bGen.6.9.

^cGen.26.5. Iacob.2.2[2]

^dNu.32.12

^eIesu.11.15.

^f1.Reg.2. 35, 12.5.4.etc.

^g3 Reg.15.5.

^hIob 13.18

ⁱIosaphat, ^kAbdias, oock mede ^lIosias, ^mEzechias ende ⁿZacharias. Daar hebbyer een deel uyt veelen in den Ouden Testamente. In't Nieuwe vindtmen ^oZacharias met Elisabeth, ^pSymeon, ^qIoseph ende meer anderen. Dese zijn Rechtvaardigh gheweest niet toerekentlijck of in den schijn alleenlijck, maar warachtelijck ende inder daadt, soo die heylighe Schrift ghetuyght, dat sy des Heeren Gheboden onderhouden ende Rechtvaardigheydt ghedaan hebben: dit heet in de heylighe Schrift Rechtvaardigh zijn. Sulcx tuyght oock d'Apostel der Liefden met dese woorden wel uytdruckelijck: *'Mijne kinderken, niemant en verleyde u, wie Rechtvaardigheydt doet die is Rechtvaardigh, ghelijck als hy (Christus) Rechtvaardigh is.* Daarsietmen een korte, maar soo klaren als waren Definitie van een Rechtvaardigh Mensche, namentlijck die Rechtvaardigheydt doet. Dat en is niet die veele hoort of klapt van Rechtvaardigheydt, maar diese doet. Dat en is oock gheen waanlijcke of toerekentlijck (somen nu leert) Rechtvaardigheydt alleen, maar warachtighe. Want lieve seght doch? Was Christus Rechtvaardigh alleen na de Imputatie ofte toerekeninghe waanlijck?

ⁱ3 Reg.22.43.^k3. Reg 18.12.^l4.Reg.23.25.^m4 Reg.18.3.4.5.6. Isai 38.3.ⁿ2 Par.24.22 Mat.23.35.^oLuc.1.6.7.^pLuc.2.25.^qMat.1.19.^r1.Ioan 3.7.

Twifelyck bedencken.

Neen bylo, maar wesentlijck ende waarlijck

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

So en is oock die Rechtvaardighe Christen niet alleen Rechtvaardigh na de Imputatie ofte toerekeninghe waanlijck, maar wesentlijck in Christo ende waarlijck. Want (seydt d'Apostel) *VWie Rechtvaardigheydt doet, die is Rechtvaardigh, gelyck als hy (Christus) Recht. vaardigh is.*

Twyfelyck bedencken.

Sodanighen Rechtvaardighen is noyt gheweest, is niet, noch en sal niet komen op Aarden, segghen nu veele Leeraren.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Dat segghen veele. Maar sulcx segghende, spreken sy teghen die naackte ghetuyghnissen der heyligher Schriftuyren. Die daar veelen (soo ick nu verhaalt hebbe) voor ooghen stelt. De heylighe Schrift is my gheloofwaardiger alleen, dan het segghen daar teghen van alle Menschen op Aarden. Maar die sulcx loochenen, mercken weynigh wat lachterlijcker on-eere sy doen die heylighe Schrift, ja oock den Heere Christo, het levendighe ende Almogende woort Godes self.

Twijfelijck bedencken.

Wat lachterlijcke oneere soude dat zijn?

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Dat die heylighe Schriftuyre niet warachtigh maar ydel zy, ende dat Christus niet en soude zijn een oprecht Leeraar of Doctor der Rechtvaardigheydt.

Twyfelyck bedencken.

Hoe blijkt sulcx.

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Uan de Schriftuyre in deser wijsen. Ist niet alleen een ydele, maar te recht wel een valsche reden te noemen, soo yemandt sprake: die Man is Rechtvaardig die niet en is geweest, die niet en is, noch worden sal?

Twyfelyck bedencken.

Ongetwijfelt. Want die niet en is, en mach niet dusdanigh of sodanigh wesen. Machmen oock warachtelijck, ja sonder spottelijc te spreken, segghen, van een Huys,

Schip of Paart, dat niet in wesen en is: dat Huys is ghemackelijck, dat Schip is wel bezeylt, of dat Paart is snel?

Schriftuyrlycke vereeniginghe.

Neen. Ende seker somen den Menschen alsoo allencxkens wil ghewoon maken die Schriftuyre te verstaan, als sy seydt: Die Rechtvaardigheydt, Barmhertigheydt, of vriendelijck-heydt doet die is Rechtvaardigh, barmhertigh of vrientlijck: dat sulcx soude beteecken, niet dat yemandt s[u]lcx is, maar datmen sulcx behoort te wesen: Men sal oock allencxkens den Menschen wel ghewoon maken als-men het seydt datter een Godt is die Almachtigh, Rechtvaardigh ende barmhertigh is, sulcx te verstaan, niet datter een Almachtighe, Rechtvaardighe ende barmhertighe Godt is, maar datter wel een sodanighen Godt soude behooren te wesen. Soude dat niet wel een ghereedt padt zijn tot een Atheismum ofte Godt-loosigheydt.

Twyfelyck bedencken.

Ick soude voorwaar moeten houden Ia. Maar hoe bewijsdy t'ander by u gheseydt van der Heere Christo?

Schriftuyrlycke vereeniginghe.[†]

Daar staat gheschreven: *Ende ghy kinderen van Syon, verheught u ende weest blijde in den Heere uwen Godt: want hy heeft u gegeven een Doctor of Leeraar des Rechtvaardigheydts, &c.* [†]Toel. 2.23.

Twijfelijck bedencken.

Dat staat doch in de heylighe Schrift.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat is van den Heere Christo ghesproken.

Twijfelijck bedencken.

Het is.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wat is een Doctors of Leeraars ampt of werck, daar toe hy wert ghesonden of gegeven?

Twijfelijck bedencken.

Anderen te leeren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Die anderen leert, die maackt oock dat die Leerling t'ghene hem wert gheleert, selve mede kan doen. Of houdy't anders? Ick meyndt aldus: Een Timmerman, een Schilder, een Schoolmeester, die selve een Huys kan timmeren, een goedt Tafereel malen, ende lesen ende schrijven: lese of een goedt Musicus, een goedt Arithmeticus, of Geometer ende andere Meesters ofte Leeraren van andere Consten of Ambachten, leeren ofte onderwijsen heuren naarstighen Leerlinghe ofte Ionghers heure Ambachten ende Consten soo warachtelijck, dat sy oock na het leeren ende oeffenen, selve kunnen goede Huysen timmeren, Tafereelen schilderen, wel lesen, wel schrijven, wel singhe, tellen ende meten, in sulcker voeghen dat alle sulcken naarstighe Ionghers van alle sodanighe heure Leermeesteren wel onderwesen zijnde, oock selve inder Waarheydt (niet toerekentlijck of imputativelijck alleen) worden, ende zijn goede Timmermans, goede Schilders, goede Schoolmeesters (willen sy) Musijckers, Arith-miticienen ende Geometers. Daar inne blijkt dan oock tot henluyden Meesteren eere, dat sy-luyden die soo goede Meesters ghemaackt hebben van alle sodanighe Ambachten ofte Consten, daar inne oock selve Meesters waren. Is dit niet alles also?

Twijfelijck bedencken.

Onghetwijfelt.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Christus is ons van Gode ghegheven tot een Doctoer of Leermeester van de
Rechtvaardigheydt.

Twijfelijck bedencken.

Dat tuyght de heylighe Gheest selve in de heylighe Schrift.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ende dit om den goetwillighen Menschen die Rechtvaardigheydt soo te leeren, dat sy die oock souden kunnen hanteren.

Twijfelijck bedencken.

Waar toe anders?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Mach oock yemandt, die self niet Rechtvaardigh en is, Rechtvaardigheydt hanteren?

Twijfelijck bedencken.

Even so weynigh als de kreupel recht gaan, of die blinde van de verwe recht oordeelen mach.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Nu leeren vele, dat noyt Mensch inder Waarheydt en was, en is, ofte sal worden Rechtvaardigh.

Twijfelijck bedencken.

Uele.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo moet uyt henluyder segghen noodtlijck volghen dat Christus noyt yemandt die Rechtvaardigheydt en heeft gheleert ghehadt. Want soo [d]at waar, so moester yemandt zijn, die door Christi leeringhe Rechtvaardigh ware gheworden ende Rechtvaardigheydt hadde [k]onnen hanteren, ja ghehanteert hadde.

Twijfelijck bedencken.

Dat volght noodtlijck.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Uolcht dan oock niet noodtlijck dat Iesus Christus gheen waarachtigh Doctor van Rechtvaardigheydt en is gheweest?

Twijfelijck bedencken.

Noodtlijck

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Merckt ghy nu oock wat hier uyt volght?

Twijfelijck bedencken.

Ick meyn Ia.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wat?

Twijfelijck bedencken.

Dat Christus niet goedt, of niet Almachtigh, of dat de heylighe Schrift niet warachtigh en zy. Want is Christus ghesonden of ghegheven van Gode, om ons een Doctor van de Rechtvaardigheydt te wesen, dat is om ons te leeren die Rechtvaardigheydt, soo dat wy self Rechtvaardigh worden ende Rechtvaardigheydt handteren souden, ende en heeft Christus dit noyt eenigh Mensche sulcx gheleert, hoe sal hy sijnen Hemelschen Uader ghehoorsaam zijn geweest in't volvoeren van sijne boodtschap daar toe hy was ghesonden? Is ongehoorsaam sijn Oogh-goedtheydt? Heeft hy't ons niet willen leeren, waar blijft dan noch al mede sijn goetheydt? Of heeft Christus wel gewilt, maar niet vermoghen ons die Rechtvaardigheydt te leeren: waar salmen sijn Almoghentheydt vinden? Of is Christus goedt ende Almachtigh,

soo dat hy't wel wil ende mach doen, maar is hy daar toe van den Uader niet ghesonden gheweest, hoe sal die H. Schrift warachtigh mo-ghen zijn?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghy m[e]rckt seer wel watter noodtlijc volght uyt het loochenen, dat Christus noyt Leer-lingh Rechtvaardigh ghemaackt soude hebben, maar t'Hoofstuck en merckt ghy noch niet.

Twijfelijck bedencken

Welck soude dat zijn?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat indien het loochenen van sulcx recht is, Iesus niet en soude wesen Christus, ende volghens dien, dat die Ioden in sulcx te segghen recht hebben, ende wy in't gheloooven dat Iesus Christus zy, bedroghen zijn soudent. Ghemerckt men dan in Iesu Marien Sone niet en soude vernemen t'ghene in Christo by den Propheet beloofd is, te weten, die ware Leere die Rechtvaardigh maackt, dat is dat hy niet en soude inder Waarheydt wesen een Doctor des Rechtvaardigheydts. Wat waar dat doch a[n]ders in den rechten grondt dan gheloochent dat Iesus is Christus? Siedy nu oock wel wat eere dat sy boven alle t'ghene nu gheseydt is, noch den Heere Christo aandoen.

Twijfelijck bedencken.

Dat en dient niet tot de eere, m[a]r wel tot groote lachteringhe Christi. Als die dan niet en mochte inder Waarheydt wesen een Doctor des Rechtvaardigheydts, daar deur dan oock die heylighe Schrift noemende Christum sulcx te wesen, gheloogen-straft soude worden, niet alleen hier inne, maar oock in't verhaal van die Exempelen der Rechtvaardighen by u terstondt uyt die heylighe Schrift ghedaan. Ghe-merckt als dan, niet een van alsoodanighe Rechtvaardighen inder Waarheydt Rechtvaardigh soude zijn gheweest.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

R[e]cht segdy. Wat du[n]ckt u nu van beyden ghelooflijckst te zijn, ende meest testercken tot die eere Godes ende Christi? Te weten dat die heylighe Gheest Godes in de heylighe Schriftuyre Waarheydt sey[d]t in't noemen van den ghenen Rechtvaardigh die Rechtvaardigh zijn, ende dat die Heere Christus als een warachtighe Doctor des R[e]chtvaardigheydts warachtelijck maackt, Rechtvaardighe Iongers: Of dese luyden, die alle sulcx sonder die H. Schrift, immers plat daar teghen, so vrymoedeijck uyt haar eyghen goet duncken derren segghen, datter noyt yemandt was, is, noch worden sal onder allen Menschen, die Rechtvaardigh inder Waarheydt ghenoeemt mach werden, te weten, die warachtelijck het quaade latende, ende het goede doende, Rechtvaardigh zy.

Twijfelijck bedencken.

Dat wijst sich selve, datmen Gode moet gheloooven teghen ende boven alle Menschen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo zijn wy't nu daar inne eens datter gheweest zijn, nu zijn ende noch sullen komen, die niet alleen Imputativelijck dat is toerekentlijc, maar warachtelijck Rechtvaardigh worden ghenoeemt

Twijfelijck bedencken.

Wy zijn't daar inne eens.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Willen wy nu ondersoecken oft die luyden zijn die noch seven maal daaghs zondighen? Ick neme nu dit *Vallen* (doch onrechtelijck) oft zondighen beduyse op dese plaatse.

Twijfelijck bedencken ⁺

Dat ondersoek is my aangenaam. Want het schijnt my vreemt. Immers my dunckt nu, ist soo dat de Rechtvaardighe seven maal daaghs zondighet, dat hy met even soo goe-den schijn van Waarheydt, rechtvaardigh, als een Zeughe die seven maal daaghs in den dreck wentelt, reyn ghenamt mach worden.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Alsoo. Maar segt my: Is sich te stooten niet minder dan te vallen.

Twijfelijck bedencken.

Het is.

⁺Of de gh[ene] die warachtelijc Rechtvaardigh zijn, noch altijd seven maal daaghs zondighen.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Is niet beweeght te worden niet minder dan sich niet te stooten?

Twijfelijck bedencken.

Ia.

Schriftuyrljcke Vereeniginghe.

Wandelen die Rechtvaardigen niet inden Dach?

Twijfelijcke bedencken.

Sy doen.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Dese, seydt Christus, en ^astooten sich niet. Immers sy wandelen in den ^bWegh die Christus is, daar hare ^ctreden niet benaut en werden. Ia daar sy loopen sonder hen te stooten. Maar hoe soudensy vallen die niet beweeght en worden? Mach hy niet ^dbeweeght worden: hoe mach hy seven maal daaghs vallen? Segt noch: Wort den Rechtvaardighen niet ghegheven t'ghene sy ^ebegheeren?

^aIoa.9.11.

^bIoan 14.6.

^cPro.4.11.12.

^dpro.10.30. Psal.120. 3.

111.6

^ePr.10.24.

Twijfelijck bedencken.

Dat seydt Salomon.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Also ist. Ooc kedy immers wel dat den Geloovigen toegeseyt is ^fverkrijginghe van alle so wat sy bidden na den willen des Soons Godes ende in sijnen ^gName.

^f1.Ioan.5.14.

Twijfelijck bedencken.

^gIoan.14.13.

Dat zijn Christi ende S[a]nct Ioannis woorden. Wie soude dat ontkennen?

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Als die Gheloovigen bidden het Uader onse, bidden sy dan niet na den wille Christi ende in sijnen Name, die self ons also heeft leern bidden?

Twijfelijcke bedencken.

Sy doen.

Schriftuyrljcke Vereeniginghe.

Die Rechtvaardigen zijn oock Geloovigen.

Twijfelijcke bedencken.

Sy zijn.

Schriftuyrliecke vereeninghe

Die bidden dan oock gheloovig in den name Christi: En leydt ons niet in bekoringhe. Uerkrijgen sy t'geen sy daar bidden, so en worden sy niet bekoort, dat is van den quaden niet begeroert: Mach hy oock zondighen die niet aen koort noch van't quade aan gheroert en wort?

Twijfelijcke bedencken.

Neen hy, maar men verstaat by dit Gebedt niet, dat sy bidden om niet bekoort, maar alleenlijck om in de bekooringe niet overwonnen te worden.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Dat zy noch so, daarom en wil ick niet twisten, ende kom doch noch al op een uyte.

Twijfelijck bedencken.

Hoe datte.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Zondight hy oock die niet verwonnen en wort in de bekoringhe?

Twijfelijck bedencken.

Neen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Nadien sy dan na u selfs seggen, bidden om niet verwonnen te worden, ende sy altijd in sulck heur bidden na Christi wille verhoort worden: so en worden sy oock niet inde bekoringe over-wonnen, ende en zondigen mitsdien oock niet.

Twijfelijck bedencken.

Ick hebbe daar niet teghen

Schriftuyrlijcke Vereeniginghe.

Neemt noch meert. Is zondighen niet quaat?

Twijfelijck bedencken.

Het eenighe quaat.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Die Rechtvaardighen als wesende Ghe-loovighen, bidden mede na de wille Christi: Uerlost ons van alle quaden.

Twijfelijck bedencken.

Sy doen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe

Na dien nu zondighen quaat is, soo bidden sy sulcx biddende, oock dat Godt hen wil verlossen van't zondighen.

Twijfelijck bedencken.

Recht.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Sy verkrijghen t'ghene syluyden alsoo om bidden na den wille Christi. Soo worden sy oock verlost van't zondighe. Is dit waar, hoe moghen sy dan noch seven maal daaghs zondighen?

Twijfelijck bedencken.

Ick verstaat niet, mercke oock soo langher so minder, hoe dit waar soude moghen zijn, dat een Mensche die nu inder waarhydt al Rechtvaardigh is gheworden in Christo door die Godtlijcke genade, (diemen oock niet en mach loochenen te wesen uyt het ghene dat tusschen ons is gesproken) noch alle daghe seven maal soude moghen zondighen. Want ist een Rechtvaardige die Rechtvaardigheydt doet, so sanct⁺ Ioannes seyt, Ist oock Rechtvaardigheydt doen, datmen het quade al t'samen laet, ende alle ^{+1.Ioan.3.7.} die⁺ Gheboden Godes onderhoudt, soo Ezechiel seyt: Ist oock moghelijk dat sulcke Rechtvaardighe immermeer, ick swijge seven maal daaghs, soude moghen ^{+Ezech.18.21} zondighen? Maar nadien het van sulcken waren Rechtvaardighen als wy nu af ghesproken hebben, gheensins en mach verstaan worden dat hy noch seven maal daaghs sondighen soude: duncket u niet goedt dat w[y] ondersoecken of die ander Rechtvaardige⁺ met en sal zijn die noch seven maal daaghs zondight? Ick meyn die, die noch eerst begint Rechtvaardigh te worden? ^{+Uan de beginnende}

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Rechtvaardighe.

Dat soude eenighsins waarschijnlijcker moghen zijn. Want dan soude moghen verstaan worden dat Godt sulcken beginnende Rechtvaardigen rechtvaardigh noemt, niet na t'gene hy nu is in onsen, maar dat hy worden sal in Godes ooghen, voor den welcken alle dat toekomende is van Eeuwigheydt al als teghenwoordelijck heeft verschenen. So noemde Godt David een Man na sijn herte. Niet dat David aan t'Overspel ende aan den Doodtslagh yet dede dat Gode aanghenaam was: maar dat Godt soo wel als dese zonden, oock voorsach Davids oprechte ende stadighe Boet in't afkeeren van't quade ende aan kleven van den⁺ Heere. Also wy nu al geseyt hebben voor desen. ^{+Inde seven-ste.}

Twijfelijck bedencken.

Die meyninghe soude wel bestaan moghen metten alghemeynen verstande der heyligher Schriftuyren.

Schriftuyrlijcke Vereeniginghe.

Daar is noch een ander meyninghe die niet qualijck hier op past.

Twijfelijck bedencken.

Welcke.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat dese beginnende Rechtvaardighe noch al eenighsins inder waarheydt Rechtvaardigh mach zijn, ende des niet te min noch daaghlijcx vallen of zondighen, soo wy nu hier dit *Vallen* nemen, maar dat teghen die Waar-heydt, soo gheseyt is.

Twijfelijck bedencken.

Hoe mach dat zijn? Want is yemant rechtvaardigh, hoe mach hy onrechtvaardelijc handelen.?

Handelt hy oock onrechtvaardelijck, hoe mach hy Rechtvaardigh zijn? Mach eene Boom, die quade vruchten draaght, goet zijn? Of mach een Boom die goet is, quade vruchten voortbrenghe?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghelijck een die soo langhe kranck is gheweest, dat sijn vleesch verteert ende sijne krachten verdwenen zijn, ghesondt mach zijn, Te weten hy mach ghekomen zijn ten eynde va[n] sijn sieckte, soo dat die ophoudt, ende hy des niet te min terstont sijn verlooren vleesch ende krachte niet weder en heeft, die, blijft hy ghesondt, allencxkens weder sal komen, soo dat sulcken nu gh[e]so[n]de, maar noch krancke menschen wel na der Waarheydt gesondt, maar noch niet sterck genoemt mach werden, over-midts, hy, ick neem dat hy op't bedde krachte-loos liggende, ende siende sijn kint in't vuyr vallen, wille sal hebben en uyten bedde springhen om sijn kindt uyten vuyre te trecken, maar uyt swackheydt onderweghe vallen, ende niet soo haast hy gaarne soude willen by sijn kindt komen soude: alsoo mede ghebeuret daghelijcx, dat Menschen nu van Herten ende wille al Rechtvaardigh zijnde gheworden uyt Onrechtvaardigeh, welcke Onrechtvaardigheydt soo stercken ghewoonte ende daat-vaardigheydt ter Ongerechtigheydt in hen-luyden heeft verkreghe, dat sy krachteloos zijn als ontbeerende het *habitus* ofte gewoonte ter Gherechtigheydt, ende mitsdien niet vermoghende soo terstont te doen die Rechtvaardigheydt, daar toe sy nu van Herten lust ende wille hebben ende die sy gaarne souden doen in henluyden, niet anders hebben dan een ghesontheit der Zielen, die by ghebreck van oeffeninghe, ende overmits die ghewoonte⁺ ter Ongherechtigheydt noch soo krachteloos in henluyden is, dat sy het willen wel in sich vinden, maar het ^{+Rom.7.} volbrenghe niet, soo dat sy noch dickmaal t'quaet dat sy niet en willen doen, ende t'goede dat sy willen, niet. Des niet te min, indien sy volherdigh blijven in den goeden wille, soo sal ontwijfelijck die selve Godt, die ghenadelijck in henluyden ^{+ghewracht} heeft het willen, oock in henluyden wercken het volbrenghe, ten welcken eynde ^{+Philip.2.13.} het willen allen is ghewracht, ende sijn begonnen werck in den goetwillighen Mensche niet onvolmaect laten. Nadien nu dese beginnende Rechtvaardighe na sijn beste deel al Rechtvaardigh is, te weten na sijnen wille, ghelijck die Krancke by my verhaelt, dan al ghesondt is, te weten verlost van de sieckte, niet teghen staende hy noch is krachteloos: alsoo mede mach dese go[e]twillighe al eenigh-sins na sulcke sijne ghesenen ende Rechtvaardighe wille oock al met waarheydt Rechtvaardigh worden ghenoomt, niet teghenstaende hy noch krachte ontbeert om t'ghewilde goet te volbrenghe, maar opwassende in Christo, sal hy die krachten om t'ghewilde goet te doen allencxkens wel verkrijghen.

Twijfelijck bedencken

Dat dunckt my niet vreemt gheseyt. Soo machmen een eerstgheboren kindeken te recht ende met waarheydt wel een Mensche noemen, maar niet een volwasschen sterck Man, maar sal sulcx ghewis werden, ist dat het in ghesontheit den Manlijcken ouderdomme bereyct.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghy verstaat mijne meyninghe recht. Ende sulck Rechtvaardigh Mensche, na den goeden wille die in hem is, ende niet na de krachte die noch niet in hen is, mach oock te retch worden ghenoomt Rechtvaardigh, niet alleen in de voorsienighe ooghen Godes, in de welcke sijne toekomende krachten ende daadtvaardigheydt nu al

teghenwoordelijck verschijnen, maar oock al na sijne tegenwoordighe hanteringen van ware Rechtvaardigheydt.

Twijfelijck bedencken.

Hoe mach dat zijn? Kan hy noch swack zijnde Rechtvaardigheydt hanteren?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ia, ist niet in't wercken, t'is ten minsten in 't oordeelen, t'welck hem in't dagelijcx vallen uyt swackheydt, so warachtelijck ende krachtelijcke wroeght, dat zijn harde vallen, over-mits het bitter wroeghen telcken daar op volghende met rechter ernst, hem leeret, dat hy meer achte neemt op sijn doen ende laten, dat hy voorsichtigher word, ende dagelijcx meer ende meer sulck *vallen* leert mijden ende voor-hoeden. Dit zijn sodanighe Rechtvaardighen⁺ van de welcke Salomon seyt: *Die Rechtvaardighe is eerst een beschuldigher sijns selves*. Dat is, dat hy in't dagelijcx beschuldighen⁺ Pro.18.17. van sijne eyghen (niet van een anders) ghebreken, Rechtvaardigheydt hanteert, door welck dick-maal hanteren die Rechtvaardigheydt in hem op-wast, krachten krijght, ende tot een daat-vaardigheydt ghedryet, soo dat hy ten laatsten, als Godt alsoo in hem oock heeft gheschaapen het volbrengghen, alle die ghewilde Rechtvaardigheydt kan doen ende hanteeren, ende mits-dien een gheheele volwassene Manlijcke ende krachtighe Rechtvaardigheydt in sijne Ziele verneemt.

Twijfelijck bedencken.

Daar teghen schrijven nu veele die niet en willen toelaten dat yemandt tot sulcken waren Rechtvaardigheydt hier inder tijdt mach op-wassen.

Schrifteurlijcke vereeniginghe.

Die moghen dan oock schrijven teghen den Apostel Paulum, seggende: *Tot dat wy alle⁺ komen tot die eenigheydt des Gheloofs, ende ter kennisse des Soons Godes, tot een volkomen Man, tot die mate des volkomen ouderdoms Christi*. Laat⁺ Ephes.4.13 henluyden dan oock schrijven teghen Paulum, daar hy seydt: *Ick vermachs⁺ alles in Christo, die my stercket*. Immers laat henluyden dan oock schrijven teghen den⁺ Philip.4.13. genen die daar seydt, dat den Geloovigen alle dingen⁺ mogelijc zijn, ja dat henluyden niets onmogelijck en is, ick meyne tegen Iesum Christum die Waarheit⁺ Marc.9.23 selve. Ende mach nu uyt den onderscheyt die daar is tusschen een volwasschen Man ende een kindeken in Christo, waar af d'een nu al Rechtvaardigh ende sterck is, maar d'ander Rechtvaardighende sterck wordt, ende mitsdien oock Rechtvaardigh wert genoemt, lichtelijck gesten worden datmen desen Sproke: Die Rechtvaardighe valt seven maal daaghs, opentlijck misbruycke tot bewijs, dat die uyt Godt gheboren Menschen, niet alleen inder jonghe ende swacke Kintsheydt, maar oock in sijn volwassen ende stercke Manheydt, alle daghe moet zondighen. Want of sulck al schoon van de beginnende Rechtvaardighe, die oock, soo ghe bleken is, Rechtvaardigh wort ghenoomt in de heylighe Schrift, gheseyt mach worden: so en machmen't met geen waarheydt seggehn van den Rechtvaardighen Mannen den ouderdom Christi bereyckt hebbende, ende alles in⁺ Christo sulcx vermogende, dat sy niet meer en

⁺1.Ioan.3.9.11/ 5.18.

moghen zondighen. Ueele minder mach dese Sproke daar toe dienen, als men die beduydet na haren eyghen ende warachtighen sinne.

Twijfelijck bedencken.

Hoe meyndy dat?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hebben wy niet doorgaans dat woort *Vallen*⁺ in dese sproke Salomonis, genomen voor zondighen?

⁺*Of vallen hier is zondighen.*

Twijfelijck bedencken.

Ia wy. Ende daar voor nemens oock de ghene diese misbruycken (soo ick nu versta) tot bewijs dat d'alderheylighste Mensche hier ter werelt noch altijdt moet zondighen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat doen sy doch. Maar laat ons nu eens ondersoecken met wat recht. Seght daaromme ghy, of dit woort *Vallen* in de Schriftuyre over al beteekent zondighen?

Twijfelijck bedencken.

Maar segt ghy oft nerghens en beteekent zondighen?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ia, by ^aPaulum meer dan eens: maar seght ghy, oft hier by Salomon oock beteekent zondighen?

^aRom.14.4, 11.11.
2.Cor.10.2.

Twijfelijck bedencken.

Dat en segghe ick niet, want een ander maniere van spreken vindtmen Salomonem, ende een ander Paulum ghehadt te hebben.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Na dien nu dit *vallen* ghesproken is niet by Paulum, maar by Salomonem, soo moet het verstandt van dien oock ghesocht worden niet uyt Pauli, maar uyt Salomonis maniere van spreken.

Twijfelijck bedencken.

Recht.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Overgheslaghen dan noch ander beteekeneninghen van dit woort *Vallen*, t'welck somtijts beduyt in den strijde ^bverslaghen te worden: somtijdts ^cvergheefs spreken: ende by wijlen ^dlijflijck vallen: so vinden wy dat Salomon dit woordt *Vallen* maar ghebruyckt heeft op tweereleye meyninghen sonder meer, waar af d' een is lichamelijck neder vallen ter Aarden, ende d'ander is vallen in teghen-spoet. D' eerste meyninghe heeft hy in sijn⁺ *Ecclesiaste* viermaal, ende op die laatste meyninghe, te weten voor 't vallen in teghenspoet, heeft hy dit woort *Vallen* oock viermaal, son-der meer, ghebruyckt in sijne Sproken. Te ⁺ weten eens, daar hy seydt dat des Godtloo-sen bode valt: Noch eens daar hy ghelijckt by een ongeroerde Borne ende verdorven ⁺Water-ader, een Rechtvaardighe vallende voor den Godloosen: Die derdemaal in dese Sproke in questie selfs: Ende die vierdemaal in 't naastvolgende⁺ verset van desen Sproke in questie wel klaarlijck uytdruckende, dat hy daar mede niet anders en heeft ghemeynt dan vallen in uyerlijcke teghenspoet. Want daar staat: *Als dijn vyandt valt, soo en verblijde dy niet, ende en laat dijn herte in sijn verderf niet verblijden.* Immers in't naast voorgaande verset voor desen Sproke, nu in geschille zijnde geweest, staat alsoo: *En belaaght niet ⁺Godtlooselijck die wooninghe des Rechtvaardighen, noch en verstoort sijne Ruste niet.* Machmen dan oock na soo naackte ghetuyghnissen van Salomons wijze van spreken ende gebruyck van dit

^b2.Reg.1.19 1.Para.21.14

^c4.Reg.10.10.

^d2.Reg.4.4

⁺Eccles.4.19, 11.3.

⁺Pro.13.17.

⁺Pro.25.26.

⁺Pro.24.16.

⁺Pro.24.15.

woort *Vallen*, oock in de naast voorgaende ende naastvolghende versen van desen Text soo opentlijck uytdruckende die meyninghe van *Vallen* in tegehen spoet, oock eenighsins rechtelijck het selve beduyden voor zondighen? Soo bruyckt de selve mede, oock Isaias, het woort *Verderven* niet voor zondigen, of na der zielen verdoemt worden, maar voor uyerlijcke teghenspoet, of lichamelijck⁺ sterven, daar sy segghen: *Die Rechtvaardighe verderft in sijne Rechtvaardigheyt, maar die Godtloose leeft langhe tijdt in sijne boosheydt.* Men weet immers wel, dat sy vervolghinghe moeten lijden die Godtsalighlijck willen leven. ^{+Eccles.7.16. Isai.57.1.}

Twijfelijck bedencken.

Uryelijck Ia. *Der Rechtvaardighen tribulatie*⁺(seydt de Psalmist) *veele te wesen.* Soo seyt oock de Prediker mede, *datter Rechtvaardighe⁺ zijn, den welcken quaden op comen.*⁺ Immers de Heere Christus en voorseyt sijnen Iongheren gheen weelde, maar vervolghinghe ende lijden, t'welck henluyden oock op quam. ^{+Psal.33.12. +Eccles.8.14. +Mat.10.17. Actor.5.40. 1.Cor.11.33, 34.}

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo ist. Al hoe wel het nu deughde is om Rechtvaardigheys wille vervolginghe te lijden: soo en ist gheen eugde, maar sonde den Rechtvaardighen lijden aan te doen, of daar inne te verblijden.

Twijfelijck bedencken.

Gheensins.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dit beyde verbiedt Salomon in de verskens voor ende na dit vers, dat van't *Vallen* spreket, staande. Machmen hier uyt dan oock verstaan, dat Salomon met dit *Vallen* yet anders ghemeint soude hebben, dan Lijden, Teghenspoet, of Uerderf in uyerlijcke saken?

Twijfelijck bedencken.

Ick en kans niet mercken.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.⁺

Men leest wel dat de Godtloose d' over-handt behoudt teghe den ^{+[...] bac. 14.} Rechtvaardighen: maar leestmen oock erghens dat die Godtloosigheyt of zonde d' overhandt behoudt over den Rechtvaardighen?

Twijfelijck bedencken.

Nerghen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Heeft die niet d' overhandt in den Mensche in de welcke hy verwint?

Twijfelijck bedencken.

Hy heeft.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Uerwint die Zonde of Ongherechtigheyt niet in den Mensche, als hy hem doet zondi-ghen?

Twijfelijck bedencken.

Uryelijck Ia.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Als dan de Zonde of Ongherechtigheyt soo veel in den Rechtvaardighen vermoghte, dat hy hem seven maal daaghs verwan, ende dede zondighen: wie anders dan die zonde ende Ongherechtigheyt soude d'overhandt hebben in den Rechtvaardighen?

Twijfelijck bedencken.

Niemandt. Ende en mocht sulck een dan oock niet met Waarheydt Rechtvaardigh, maar Onrechtvaardigh gheuoemt werden? Want hy dan soude zijn een Dienaar, niet van de Rechtvaardigheyt, maar van de Onrechtvaardigheyt.

Schriftuyrljcke vereeniginghe

+Alsoo. Want hy dan hem selve soude begheven tot onderdanigheydt van de Ongerechtig-heydt ofte zonde, ende des selfs Dienaar wesen⁺, alsoo 't een knecht der zonden is, die zonde doet. Mach dan een knecht der zonden oock in eenigher wijs R[e]chtvaardigh ghenoeemt⁺ worden? Zijn dese Dienaren der zonden niet vry van de Ghere[c]htigheydt? +Rom.6.16.
+Ioan.8.34.
+Rom.6.20.

Twijfelijck bedencken.

D'Apostel seydt daar Ia toe.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Wilmen nu de z[o]nde niet machtigher maken om sijnen Dienaren onder sijn bedwangh te houden, dan Christum, die de Rechtvaardigheydt self is, om sijne Dienaren in willighe onderdanigheydt te bewaren: soo moetmen segghen, dat die Dienaren der Gherechtigheydt oock vry zijn van de Ongherechtigheydt,⁺ als die van den Sone zijn vry ghemaackt, ende mitsdien oock niet waanlijck, maar waarlijck vry zijn. Nu zijn alle rechtvaardige Dienaren Christi. Soo zijn sy oock inder Waarheydt vry van de O[n]gherechtigheydt. Mach-men dan segghen dat sy des niet teghenstaande noch soodanighe Dienaren ende Slaven der zonden souden zij[n] ende moeten blijven, dat sy noch seven maal daaghs die zonde dienen, ghehoorsamen, ende zondighen souden moeten? +Ioan.8.36.

Twijfelijck bedencken.

Het is my nu onmogelijck om te gheloo-ven, hoe wel t'selve te vooren mijn ghevoe-len was. Ende en hebb[e] sulcx nochtans noyt te vooren alsoo hooren beduyden als nu van u.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

En meynt niet dat dit alleen mijn meyninge of beduydinge is op dese Sproke, want oock meest alle d'Ouden de selve alsoo hebben uyt-gheleyt.

Twijfelijck bedencken.

Augustinus niet, soude ick vermoeden.

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

Ia trouwen, die leydt dit *Vallen* mede al-soo uyte.

Twijfelijck bedencken.

Waar?

Schriftuyrljcke vereeniginghe.

In 't elfde Boeck van de Stadt Godes in 't xxxj. Capittel, daar hy wel naacktelijck seydt dat (Salomon) met dit woort *Vallen*, verstaan wil hebben, niet van Zonden, maar van Tribulatiën tot Ootmoedigheydt die-nende. T'welck dan alsoo ghenomen zijnde na Salomons rechte meyninghe, en blijft tusschen dese sijne twee Spreucken gheen gheschille altoos. Soo blijcke dan oock opentlijck datmen dese spreucke van 't *Vallen* onbescheydentlijck misbruyckt tot bewijs van 't altijd zondighen der Rechtvaardighen.

x.

De gheest is willigh, maar t'vleesch is kranck. Matth 26.41.

Den Kranckenin den Gheloove neemt op. Roma.14.1.

Twijfelijck bedencken.

VVA's't niet een groote swackheydt in den Gheloove, dat Petrus, niet alleen met d'ander Apostelen, sijnen lieven Meester in-der noodt verliet, teghen sijnen grooten roem, maar daar en boven mocht uyt vreesse vander Doot soo schandelijck versaackte?

Schriftuyrlijcke vereniginghe.

Die soo swack is i[n] den Ghelo[o]ve, dat hy sich self niet en kan draghen, vermacht veele minder anderen te draghen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ueel minder doch.

Twijfelijck bedencken.

Hier beveelt d'Apostel Paulus sijne Iongheren, dat sy den swacken in den Gheloove sullen draghen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hy doet.

Twijfelijck bedencken.

Moghten dan Pauli Iongheren den Krancken ind[e]n Gheloove dr[a]ghen, so waren Pauli Iongheren stercker in den Gheloove dan Pe-trus selve w[a]s, die voorneemste der Aposte-len: Ghemerckt die sulcx niet en vermoghten als niet konnende, overmits sijn eygen kranck-heydt, selve bestaan, sonder swaarlijck te vallen. Was dan oock dese treflijcke Apostel self noch soo kranck na den vleesche) dat hy soo grofflijck in't versaken Christi zondighde, soo en was hy waarlijck oock niet Rechtvaardigh?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat en was hy doe ter tijdt doch niet.

Twijfelijck bedencken.

Salmen hier uyt dan oock niet krachte-lijck moghen besluyen, dat al u segghen ende mijn toestemmen hier naast voor, datter in-der Waarheydt souden gheweest zijn, nu zijn ende noch komen Gheloovighen die soo Rechtvaardigh zijn, dat sy voorts-aan laten alle Ongherechtigheydt ende doen alle Gherech-tigheydt? Want heeft d'Apostel Petrus selve dat niet vermoghen, wie sal 't dan vermo-ghen?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dese uwe twijfele komdt uyt ghebreck van onderscheydt.

Twijfelijck bedencken.

Waar inne?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

In den tijdt. Die en onderscheyt ghy niet. Ende staat dese uwe bewijsreden alsoo. Wat een kindt dat noch kranck ende onverstandigh is, niet en vermogh te doene, dat en vermogh oock niet te doen een volwassen sterck ende verstandigh Man. Petrus d'Apostel noch wesende een kindt, kranck ende onverstandigh in den Gheloove, en vermoght niet Christum te belijden, het quade te laten, ende Recht te doene. Daar uyt besluytmen dat oock gheene volwassen Mannen, sterck ende verstandigh wesende in den Gheloove, en vermogen Christum te belijden, het quade te laten, ende Recht te doene.

Twijfelijck bedencken.

Neen so niet. Waar blijckt dat Petrus noch onverstandigh was in saacken des Gheloofs? Hadde hy niet ghedaan uyt openbaringhe Godes die heerlijcke belijdinghe, dat Iesus is de Sone Godes?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ia. Maar hadde hy den Heere Iesum niet tot verscheyden tijden hooren voor-segghen, datmen hem dooden, ende dat hy weder verrijsen soude?

Twijfelijck bedencken.

Ia.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

+Gheloofde hy oock sulcx, als hy met d'ander thiene Apostelen ende meer anderen uyt den drye Urouwen hoorde verkondighen, dat Iesus was verresen, sulcx +Luc.24.10.11.
acht[e]de voor een ydel gheklap?

Twijfelijck bedencken.

Dat segghe ick niet. Immers d' Euangelist seydt van hen allen, daar onder oock was Petrus, dat sy 't niet en gheloofden.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat Ongheloof Petri in de Hoofsake on-ser Saligheydt, namentlijck in 't stuck van de Uerrijsenisse Christi, was dan oock voor-waar gheen kleyne ongheloovigheydt, ende oock wel het alder grootste onverstandt in saken des Gh[e]loofs.

Twijfelijck bedencken.

Dat mach ick niet ontkennen, oock mede niet van Sanct Peeters kranckheydt, want sulcx ghetuygt de Heere selfs van hem in't Hoofghen met klare woorden. Oock betuyghet sijn val in't verloochenen wel te deghen. Maar waar toe segdy sulcx?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Tot b[e]wijs dat Petrus als doe, het hooghe ghy hem wilt setten, noch aan hem hadde dese twee stucken, te weten Kranckheydt ende Onverstandigheydt, die beyde eyghen-schappen zijn van Kinderen ende gheensins van Mannen.

Twijfelijck bedencken.

Dat moetmen toelaten.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Moet ghy dan oock niet toelaten dat die uwe bewijsreden niet en deught?

Twijfelijcke bedencken.

Welcke?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Een Kindt is kranck ende onverstandigh, daar uyt blijktt dat oock alle Mannen kranck zijn ende onverstandigh.

Twijfelijck bedencken.

Dat bekenne ick, als ghy daar by bewijst datter mannen zijn die sterck zijn ende verstandigh.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Is hy niet sterck die den quaden verwint?

Twijfelijck bedencken

Hy is.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ick schrijve u ghy Ionghelinghen, (seydt d'Apostel Ioannes) want ghy hebt den qua⁺den overwonnen.

Twijfelijcke bedencken.

+I Ioan.4.13.

Dat schrijft hy doch. Sonder twijfel t'is een Manlijck werck, ende daar moet sterck-heydt zijn daarmen den quade overwint.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Immers d'Apostel seydt terstondt daar aan verset 14. totten selven Ionghelinghen, dat sy sterck zijn. Is hy niet verstandigh die hem kent die van aanbeginne was?

Twijfelijck bedencken.

Hy is.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Sodanigh waren die Uaders, totten welcken die selve Apostel ter selver plaatsen schrijft. Hy noemtse oock gheene Kinderen, maar Uaders. Soo was hy oock niet Onverstandigh die daar sprack Goddelijcke Wijsheydt onder⁺ den volmaecten, die oock van sich selve seydt: dat hy een Kindt zijnde: als een Kindt sprack, als een Kindt ghevoelde, ende als een Kindt dachte, maar dat hy een Man ghewor⁺den zijnde, afgheleydt hadde dat Kindtsch was. Merckt ghy daar nu niet wel klaar-lijck in een selve persoon Pauli, Kindtscheyt ende Onverstandigheydt die voorleden was, ende daar by noch manheydt ende hooch-verstandigheydt die doe teghenwoordigh in hem was? Wildy oock sijne Mannelijcke kracht sien die wel op 't alder verdtste ver-scheyden is van de kindische Kranckheydt, soo merckt op sijne woorden, houdende: *Ick ver-⁺maght alles in Christo, die my versterckt.* Mach hy oock cranck ghenoeemt worden in Christo die 't alles in Christo vermach?

⁺1.Cor.2.5.7.

⁺1.Cor.13.11.

⁺Phil.4.13.

Twijfelijck bedencken.

Neen gheensins. Ick mercke nu wel klaar-lijck, dat Paulus nu een volwassen Man, ja Heldt in Christo zijnde gheworden, niet meer in hem en hadde dese kindtsche Kranckheydt ende Onverstandigheydt: Maar volght daar uyte, dat die niet en bleef in Petro?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Daar volght wel vastelijck uyt, dat sulcke kindtsche Kranckheydt ende swacheydt niet noodtsaekelijck en blijft in allen Menschen, of sy schoon al ware ghebleven in Petro tot sijnen doode toe. Ghemerckt die niet en bleef in Paulo, oock niet in de longhelinghe ende Uaderen, totten welcken Sanckt Ian sij-nen eersten Brief hefet gheschreven.

Twijfelijck bedencken.

Dat moet ick toelaten.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghy moet al wat meer toelaten.

Twijfelijck bedencken.

Wat?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat sulcke kindtsche Kranckheydt ende Onverstandigheydt ni[e]t ter Doodt toe en is ghebleven, oock in Petro selve niet.

Twijfelijck bedencken.

Dringht my dan tot sulck toelaten met Waarheydt. Want willigh en laat icks u niet toe sonder haar tuyghnisse.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hoort, ende antwoordt my dan.

Twijfeliick bedencken.

Spreekt. Ick sal.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Scheen Abraham oock volmaackt te zijn in den Ghelooove, in de Kennisse Godes ende in de krachte, als hy uyt ancxten van de doodt veynsde dat Sara sijn wijf niet en was, ende als hy door den raadt van Sara, willende Godes Raadt te hulpe komen in de Beloften hem gheghven, sich leyde hy Agar?

Twijfelijck bedencken.

Daar toe segghen veele gheleerde Mannen Neen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Was hy niet volmaackt in den Gheloove, in de Kennise ende krachte, als hy teghen de Hope in de Hope gheloovende, niet en sach⁺ op sijnre Huysvrouwen verstorvenheydt, noch op sijne oude swackheyd, maar op Godes Almoghentheydt ⁺Rom.4.13. ende ghetrouwheydt in desselvens Beloften niet en twijffelde, ende soo daat-vaardigh bereydt was om den Sone der Beloften selve te dooden?

Twijfelijck bedencken.

Uoorwaar sulcken grooten, ja volmaackten⁺ Gheloove (soo 't d'Apostel Sanct Iacob noemt) en laat niet toe dat wy met eenighe schijn van Waarheydt Abraham moghen ^{+Iaco.2.22.} benemen hoogh v[e]rstandighe ende ware kennisse van Godes Almoghentheyte ende Waarheydt. S[o]o en lijdt oock sijn over-natuyrlijcke willigheydt om sijn lieve ende eenighe kindt te dooden niet, dat wy souden hem benemen een die alder manlijckste krachte die oyt in eenigh natuyrlijck gheboren Mensche gheweest te zijn af werdt gelesen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Recht. Soo en was Abraham in die sijne versoeckinghe vande opofferinghe sijns soons, gheen Kindt in kranckheydt of onverstandig-heydt, maar soodanighen stercken ende ver-standighen Man in den Gheloove, dat hy allen Gheloovighen tot een voorbeeldt werdt ghestelt, ende een Uader des Gheloofs ghenoot.

Twijfelijck bedencken.

Soo ist.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Wy hebben in onse voorgaande Gespreken oock dergelijcken gehandelt van David, die on-twijfelijc ende seer groflijck zondighde int stuck⁺ van Uria, soo teghen sijne persooone als teghen sijne Huysvrouwe, ende daar by ver-haalt uyt de heylighe ^{+3.Reg.15.5.} Schrift, dat hy daar na voorts niet meer en zondighde, immers dat hy ten laatsten soo oprechtelijck wandelde⁺, dat sijn Herte volmaackt was voor den Ooghen (niet der Menschen, maar) Godes ende dat hy wandelde in't aanschouwen (niet der ^{+3.Reg.11.4, 15.3.} Menschen, maar) Godes, met Gode in Waarheydt, in Rechtvaardigheyte, ende met oprechter Herten.

Twijfelijck bedencken.

Dat is alles sulcx.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

So ist dan mede sulcx, dat, of schoon Abraham in den beginne mochte gheweest zijn kindisch, soo in kranckheydt des Gheloofs als in kleynheydt des verstandes, ende oock ofte schoon David eerst inder Waarheydt is gheweest een kindt in't verstandt ende krachte, soo dat hy eerst kranck was ende onwijs: dat daar uyt niet en volghet dat Abraham ende David al t'leven deur in kindische Kranckheydt ende Onwijsheydt zijn ghebleven, soo dat sy voor haar lijflijcke doot niet en souden gheworden zijn gheweest Manlijck in krachten ende verstandnisse.

Twijfelijck bedencken.

Dat moet ick bekennen. Want het teghendeel is hier opentlijck tusschen ons nu ghebleken.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Ghelooft nu niet dat sulcx in den Apostel Petro, van wien wy nu spreken, oock gheschiedt is?

Twijfelijck bedencken.

Dat blijktt my noch niet.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

U blijktt die valscheydt van de bewijs-redenen, die veele uyt dese kranckheydt Petri willen trecken.

Twijfelijck bedencken.

Welcke?

Schriftuyrlijcke Vereeniginghe.

Petrus was in sijn Kindscheyt noch kranck: ergo blijven noch alle volwassen Mannen al t'leven deur kranck. Of is dit nu niet valsch bethoont in Abraham ende in David? Begeerdyer meer, ick wil gaarne noch een ontallijcke menighte sodanigher Exempelen voort-halen uyt de heylighe Schriftuyre.

Twijfelijcke bedencken.

Ick en begheer noch maar een Exempel, ende dat in Sanct Peeter selve. Kondy dat doen, soo stemme ick dese uwe meyninghe toe.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat sal my niet swaar vallen. Alsoo kome ick nu eerst van sijne Kintsche Onverstandig-heydt op sijne Manlijcke Uerstandigheyt, ende wil dat noch halen uyt de sake selve, daar inne sijne Onverstandigheyt bleeck in sijne swacke Kintscheyt. Was die niet sijn Ongheloovigheyt van de Uerrijsenisse Christi?

Twijfelijck bedencken.

Sy was.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Mach oock yemant een warachtighe tuyghe zij[n] in dinghen die hy niet seeckerlijck weet, kent ende verstaat?

Twijfelijck bedencken.

Gheensins.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Petrus is een ghetuyghe gheweest van de^a Uerrijsenisse Christi.

Twijfelijck bedencken.

^actor.1.20, 2.51, 3.15,
10.40.41.42 etc.

Dat tuyght Lucas klaarlijck.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Houdy Petrum hier inne voor een valche of voor een warachtighe tuyghe?

Twijfelijck bedencken.

Uoor een warachtighe tuyghe?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo heeft Petrus dan namaals seeckerlijck gheweten, ghekent ende verstaan, dat Christus vander Doot was verresen.

Twijfelijck bedencken.

Hy heeft.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dit en wist noch en verstondt hy te vooren niet.

Twijfelijck bedencken.

Neen.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hy was dan eerst daar inne onverstandigh?

Twijfelijck bedencken.

Hy was.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Maar namaals was hy in dese selve saecke verstandigh.

Twijfelijck bedencken.

Alsoo.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Soo was dan in dit selve stuck (als oock in meest alle anderen) Petri kindtsche Onver-standigheyt uyt hem gheruymt, door 't inne komen dan den heylighen Gheest

der Waar-heydt, die hem in 't verstandt van desen ende oock van anderen saken soo leyde, dat hy oock quam tot een Manlijck verstandt.

Twijfelijck bedencken.

Recht.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe

Alsoo ghingt mede met dese kranckheyd.

Twijfelijck bedencken.

Waar blijkt datte?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat suldy hooren. Waar inne acht ghy dat die kranckheydt Petri haar meest toonde?

Twijfelijck bedencken.

In't verlaten sijns Meesters inder noodt, ende in't versaken sijns Meesters uyt vreesse vander doot.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Also. Als ick u dan doe blijcken dat de selve Sanct Peeter na den Pinxterdagh sijnen Meester Iesum Christum, so standvastelijck aankleefde, dat hy sijnen Nam[e] opentlijck beleedt met levens pericule, Immers dat hy het lijden *ende* den doot om den name sijns Heeren, so weynigh vreesde, dat hy sich oock verblijde waardigh te zijn, dat hy om sijns Meesters naems wille mochte lijden: Dunckt u dan niet dat diet voorgaande kindtsche kranckheydt niet meer, maar daar na een Manlijcke kracht in hem ghekomen was?

Twijfelijck bedencken.

Ia, als ghy dat bewijst. Maar vermoogh-dy sulcx?

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Hooret of icks vermach. Ick meyn immers dat Petrus niet meer so ancxtigh en was door eens wijfkens woordt, om den name Christi te belijden, al shy gevangen staande in't midden van de Princen, die Ouderlingen *ende* Schriben^a in Ierusalem, oock Annas d'opperste Priester *ende* Caiphas, *ende* Iohannes *ende* Alexander, ende alle d'andere ^actor.4.5. van Priesterlijcken gheslachte, die sijnen Heere gedoodet hadden, sulcx vrymoedelijc henluyden onder ooghen aan seyde, oock mede dat den Menschen onder der Sonne gheen ander name, daar inne men Saligh mach worden, en is ghegeven, dan Christi name: *ende* verbodt van den gantschen Rade hoorende, van meer in den name Iesu te leeren, onversaaghdelijck vraaghde, *Oft oock recht was voor Gode, henluyden meer dan Godt te ghehoorsaamen?* Wel vromelijck seggende, *dat sy niet en mochten laten te spreken t'ghene sy ghesien ende ghehoort hadden.* Was doe oock in Petro self meer eenighe ancxte om den name sijns Heeren te belijden?

Twijfelijck bedencken.

Dat en mach niemant segghen.

Schriftuyrlijck[e] vereeniginghe.

⁺Mach oock yemandt segghen, als Petrus daar na zijnde gevangen gheweest, andermaal Christum Mannelijck beleden, den Pharizeen in't verbodt van in Christi name te leeren, te gehoorsamen geweygert hadde, *ende* ghegeesselt zijnde, hem verblijde dat hy waardigh was gheacht om den name Christi te lijen, dat hy doe noch kranck was ende Cruysvluchtigh? ⁺actor.5.

Twijfelijck bedencken.

Neen, oock geensins. *Ende* moet nu bekennen dat oock in Petro selve die kranckheydt niet al sijn leven deur en is ghebleven geweest, daar af hy van den Heere in't Hoofken werde beschuldight.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Bekent dan mede dat veele Gheleerden desen sproke groflijk misbruycken, als sy die inne voeren tot bewijs, dat alle Menschen noch kranck moeten blijven al t'leven deure. Rechts of daar geen Menschen en mochten bevonden worden, die, Christo toehoorende, haar vleesch⁺ met sijne begerlijckheyden *ende* lusten gecruyst, den ouden Mensche uytgetogen *ende* gedoodet, *ende* den nieuwen Mensche, die na Gode geschapen⁺ is, aangetogen hebbende, die zonde soo te recht ghestorven zijn

⁺Gala.5.24.Coloss.3.9.
Eph[e].4.24.

⁺Rom.6.2.6. Gala.2.29.

dat sy niet meer en leven, maar Christus in henluyden. Dese dan als sterck zijnde in den Gheloove, zijn die luyden die den swacken in den Gheloove op nemen.

Twijfelijck bedencken.

Dat altemaal en kan ick niet wederspreken, ende mercke nu dat in dese twee voorghestelde spreucken geen strijdigheyt altoos en is, als-ment so verstaat dat Petrus niet tot sijn lichamelijcke doot en bleef in sulcke kranckheydt, maar oock uyt sijn Kintsheyt opwassende, den volkomen Ouderdom Christi heeft betreyckt ge-hadt: soo my nu meer dan genoegh vastelijck is bewesen. Want dan merckt elckerlijck licht datter altijd in de Kercke of aan het Lichaam Christi zijn swacke of krancke, ende daar beneven oock stercke *ende* krachtige lidtmaten. Uan de welcke die stercke altijd die krancke lijden, op nemen ende minnelijck draghen, t'welck sy niet te doen vermoghen, ende dit ghebodt Pauli gantsch ydel wesen, indien alle Menschen altijd kranck bleven. Want dan een souden daar geen stercken zijn om krancken te dragen, maar moesten die krancken den krancken draghen. Dat waar soo spotlijck gheseydt, als of die zotten den zotten souden leeren.

Schriftuyrlijcke vereeniginghe.

Dat hebby wel, dat is oock mijn ghevoelen, ende dit mijn ghevoelen oock in alle t'andere, daar af wy huyden hebben gehandelt, hebbe ick u, gevraaght zijnde, niet willen verberghen, maar vrymoedelijck ontdecken. Ende dit alles onder verbeteringhe van wyser, met gantscher herten bereyst zijnde om alsulcken mijn ghevoelen te verwerpen, soo wanneer ick sie dat yemandt metter H. Schriftuyren die grondt-vesten daar op het selve is ghebouwet, eensdeels tusschen ons nu verklaard, wettelijck sal kunnen omwerpen.

xj.

De Mensche en weet niet of hy lief-hebbens dan hatens waardigh is.

Eccles.9.1.

Ick leve in den Gheloove des Soons Godes, die my lief heeft gehadt, ende sich self voor my overgheeven. Gala.2.20.

DAt niemant van sich self lief-hebbens is waardigh, is warachtigh. Maar dat en maect niet, dat niemant in Christo, om Christi goetheyt willen, *ende* om dat hy die door ware vereeniginghe met Christo sijn goetheyt deelachtigh is, Lief-hebbens waardigh en soude wesen. Behaven dat soo spreeckt de prediker hier van tijdtlijck welvaren *ende* qualijck-varen in uyerlijcke *ende* niet in des ghemoedts saken. So alst den ^agoeden gaat (seydt hy) soo gaat het oock den Zondaar. Ende noch: Dat is ^b onder allen dinghen t'alder quaatste die gheschieden onder der Sonnen (daar toont ^aEccles.9.2. hy waar dat het soo gaat) dat het elcken ghelijck gaat. Immers de goeden zijn ^bEccles.9.3. dickmaals t'onvreden dat het hier den ^cZondaren so wel gaat. Dat het daar tegen den goeden qualijck gaat, blijkt aan veele vromen, ende namentlijck wel te recht aan ^cPsal.72.2.3. ^dJob. Machmen dan by sulck qualijck of wel gaan oock weten of yemandt liefhebbens of hatens waardigh is? De ^evrienden Iobs meynden ja. Maar ^fGodt straft henluyden, ^dJob 1.2. seggende dat sy niet recht en hebben ghesproken. So is dan des Predikers segghen ^eJob.4.7.8.9. voorsz recht, te weten dat de Mensche sulcx niet en weet, door't wel of qualijck ^fJob 42.7. gaan onder de Sonne hier in desen leven. Maar dat en machmen niet verstaan van 't saligh of ver-

doemt wesen in't ander leven, sonder houden dat de goeden so wel als de zondaren verdoemt, of de zondaren soo wel als de goeden saligh sullen wesen. Rijckdom of Armoede en moghen dan geen merckteeckens zijn van Godes Liefd[e] of hate tot ons. Dat en maackt nu niet, datmen sulcx nergens anders by en mach weten: om dat mens daar by niet en mach weten. Want niemandt sal ontkennen datter ware Christenen zijn: Dat des Christum lief hebben. Niemandt mach Christum liefhebben of hy en weet dat. So weet hy dat ^aGodt hem lief heeft, so lief, dat hy sijn Soon in de werelt heeft ^bghesonden, op dat wy door hem soudē leven. Die Christenen leven door ⁱChristum die t'leven is in ^kChristo, ja. ^lChristus leeft self in haar, dit weten sy. Sy moeten dan oock [w]eten dat Godt haar lief heeft. Want sy ^mweten dat dese alder grootste gaven henluyden van Gode zijn ghegheven, ende mitsdien dat haar gheenen dinghen scheyden moghen van de ⁿLiefde Godes. Dit mogen dese weten ende dit weten sy voorseeckerlijck na t'ghetuygh Pauli selve van hem selve. Ende en strijdet des niet teghenstaande in 't minste niet, teghen des Predikers woorden niet anders houdende (soo beweesen is) dan datmen niet en mach weeten door tijtlijke voorspoet of teghenspoet, dat-men hatens of lief-hebbens waardigh is.

^aIoan.14.21.23.

^b1.Ioan.4.9, 3.16. Ioan.15.13.

ⁱIoan.14.6

^kRom6.11.

^lGa.2.20.

^m1.Cor.21.12.

ⁿRom.8.38.39.

xij.

Godt en versoect niemandt. Iacob.1.13.

Godt versocht Abraham. Genes.22.1.

DE woorden des Apostels daar recht voor-gaande verklaren, hoe dat Godt niemandt en versoect, te weten ten quaden. Maar Moysis woorden brenghen mede een ander wijze van versoecken, te weten ten goeden. So versoect Godt wel. Dat bleeck aan Abraham. Hem diende sulck versoecke Godes ten besten, oock mede ons allen. Hem tot een ondervindtlijke kennisse, van dat hy Godt vreesde: ende ons tot een navolghenlijck voorbeeldt van een salighmakende Gheloof: want totten slag toe bereydt bevonden zijnde, om sijn lieve, eenighe lang-hoopte kint, in wien de belote bestondt, den Heere op te offeren met volkomen gehoor-saamheydt, mochte hy eerst seeckerlijck weten dat hy den Heere vreesde, ende voor of sonder dat versoecken gheensins, dat blijkt aan de woorden tot hem ghesproken: Nu ^aweet ick dat ghy den Heere vreest, want ghy hebt dijn eenighen Sone niet gespaart om mijnen wille. ^aGen. 22.12
Dese laatste woorden: Om mijnen wille, zijn in Godes persoon gesproken, ende niet (soo't voor schijnt) in een Enghels persoon. Want niet om een Engels, maar om Godes wille was hy bereyt geweest sijnen Sone te offeren, niet eenigh Enghel, maar Gode selve. Soo diende dan Abraham sulck versoecken ten besten, tot verseeckeringe van de ware vreesde ende ghehoorsaamheydt Godes die in hem was Dat het ons oock ten goeden diende om sulcken rechtgheloovigen Abraham na t[e] volghen in sulck vast betrouwen op Godes Beloften, blijkt daar aan wel, dat hyder halven een ^bUader des Gheloofs werdt ghenoeemt, ende alle gheloovighen kinderen Abrahams, niet door ^cnatuurlijke geboorte, maar door navolginge sijns ^dGheloofs. Hier is dan niet strijdigh altoos inne, dat Godt niemanden en versoect ten quaden, ende dat hy den sijnen wel versoect ten goeden. Maar in 't teghendeel versoect de Duyvel niemant ten goeden, maar elck ten quaden. Dit is beyde warachtigh van der Duyvel, ende dat beyde van Gode.

^aGen. 22.12

^bRom.4.11.

^cIoan 8.37.40. Rom.97.

^dIoan 8.39 roma.4.16

xiiij.

Christus verbiedt toornigh te worden. Matth.5.23.

De Psalmist ghebidt toornigh te worden. Psal.4.5.

T'Uerbodt Christi verbiedt toornigh te worden opten Broeder, dats op een kindt Godes, die met ons oock Godt heeft tot een Uader, maar de Psalmist ghebidt te vertoornen⁺, te weten opten zondaaren die (soo daar volght) in heure herten segghen (daar is geen Godt, of) quade saken, daar over sy sich te wroeghen hebben. Dat⁺ is, weest straf opten zonden, maar zondicht nochtans niet daar in, dat ghy wreet zift opten zondaar. Hem weest goedertieren. Ende vergheeft, so wort u vergheven. Maar weest soo onverbiddelijck toornigh oock op u eyghen voorleden zonden, jae⁺ vernietse ende dootse, so dat sy niet weeder levendigh mogen worden, noch in u haar⁺ Psal.13.97. werckinghe en hebben, soo sully vertoornen ende niet zondighen. Want die soo vertoornt die wordt Rechtvaardelijck, dats deughdelijck, toornigh. Ia breeckt dees Babylonische kinderen, noch jong zijnde, t'hoofft tegen den steen: Te weten die quade gedachten ende het quaat ingeven der zonden mortert aan den Hoecksteen Iesum Christum, de ghehoorsaamheyt Godes. Wort⁺ so toornigh dat ghy de zonde sterft, de gerechticheyt leeft, ende door goede wercken u beroeping seker maact. Dit doende,⁺ 2 Pet.1.10. en sully nemmermeer zondighen. Die soo met ernst op sijn selfs quaatheydt toornigh wort, en sal (teghen Christi voorsz verbodt) gheensins op sijn broeder, maar wel op sijn eyghen zonden sonder zondighen toornighen zijn.

De Leser sal meer mogen vinden achter in't Briefboeck als volght.

Brieflij.

Psal.4.5. ende Ephes.4.26. Uant vertoornen.

Mat.5.22. Ende niet te vertoornen.

lij.

Proverb.20.9. Wie magh segghen mijn herte is suyver

Mat.5.8. Tit.1.15. Salich zijn de suyvere van herten.

lvj.

Exo.20.12. Uan sijn ouderste eeren.

Luc.14.26. Ende te haten.

lvij.

1.Cor.12.3. Dat niemant Christum sijnen Heere mach noemen dan door den H. Gheest.

Luc.6.46. Mat.7.22. Ioan.6.35.36. Datter veel hem Heere noemen.

lix.

Luc.17.10. Als ghy gedaan hebt al dat u bevolen is, soo segget wy zijn onnutte knechten.

2.Tim.2.21. Mat.25.21. Hy sal een heylich vat wesen, d[en] Heere nut, tot alle goede wercken bereydt.

lx.

Iac.4.3. Ghy bidt ende en verkrijght niet.

Mat.7.8. Alle die bidt sal ghegeven werden.

xcvij.

Matth.7.11. Ist sake dat ghy die quaat zijt wel weet goede gaven uwen kinderen te gheven.

Matth.7.18. Eenen goede boom en magh geen quade, noch eenen quaden boom geen goede vruchten voort brengen

lvij. ende Cxlvij.

I.Tim.2.4. Godt wil dat alle menschen salich werden.

Mat.7.14. Ende datter weynich salich werden.

Iob.13.13. Alsoo Godt ghedaan heeft al dat hy wilde.

Eynde.